

A nyílt hozzáférésű dokumentumok és a repozitóriumok üzemeltetésének jogi kérdései

AMBERG Eszter

A nyílt hozzáférés támogatása

Hazánkban a 19. század végétől a szerzői jogi védelem próbál egyensúlyt teremteni és tartani a „*szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is*”¹.

A Jedlik-terv*, a szellemi tulajdon védelmére irányuló nemzeti – szakpolitikai – stratégia² is célul tűzte ki a szerzői jogi védelem és a hozzáférés harmonikus működtetését.

Ez az egyensúly egyre törekényebbé válik a digitális környezetben, amikor az információcsere mindinkább leegyszerűsödik. Az Európai Bizottság is kiáll a nyílt hozzáférés (open access, OA) gondolata mellett. A Bizottság azt javasolja tagállamainak, hogy „*a kutatási eredményekhez való szabad hozzáférést elősegítő lépésekkel fejlesszék az állami finanszírozású kutatásokból származó eredmények széles körű terjesztését, ugyanakkor – szükség szerint – gondoskodva a szellemi tulajdon védelméről is*”³.

* A kormány 2013-ban elfogadta a szellemi tulajdon védelmére irányuló nemzeti stratégiát, és határozott a végrehajtásával összefüggő feladatokról. A Jedlik-terv a 2013-tól 2016-ig terjedő időszakra szól, és a területre vonatkozó középtávú célkitűzéseket rögzíti. (http://www.innoteka.hu/hir/szabad_jelzest_kapott_a_jedlik-terv.394.html)

A Jedlik-terv stratégiai célkitűzései között is megjelenik a tudományos tartalmak „open access” jellegű, nyílt hozzáféréseinek elősegítése, miszerint a részben vagy egészben közfinanszírozású kutatásoknál a szellemi tulajdon, valamint a publikálás elismert költségei elsődlegesen és döntően a kutatás finanszírozásának részeként, illetve a közzététel kapcsán jelentkezzenek, és ne a hozzáférésnél.

Ezt a gondolatot fogalmazták meg korábban a nyílt hozzáférés témájában született állásfoglalások is, mint pl. 2003-as Berlini Nyilatkozat⁴, miszerint olyan új üzleti modellek kidolgozására van szükség, ahol a finanszírozás állami, egyetemi, pályázati forrásokból a bemeneti oldalon (dokumentum-előállítás) történik, nem a kimeneti oldalon (előfizetés). Vannak olyan kiadók, amelyek megvalósították a kiadás bemeneti oldali finanszírozását azzal, hogy a szerzővel vagy az intézménnyel cikk-eljárási díjat vagy publikációs költségeket fizetettek.

Amikor egy szerző új alkotást hoz létre, a törvény erejénél fogva, automatikusan létrejön a szerzői jogi védelem is. A szerzőt ettől a pillanattól kezdve megilleti a személyhez fűződő jogok, valamint a vagyoni jogok összessége. Fontosnak tartom már az elején leszögezni, hogy *a nyílt hozzáféréseű dokumentumok szerzői jogilag ugyanúgy védettek, mint a hagyományos publikációk.*

Az OA-publikációk nyilvánossághoz közvetítésének két ajánlott módja

Az OA-publikációk nyilvánossághoz közvetítésének két ajánlott módja az arany út, illetve a zöld út követése.

– *Arany út:* esetében a tudományos cikkeket nyílt hozzáféréseű folyóiratokban publikálják. A művek jogszerű felhasználásának legtipikusabb jogcíme a felhasználási szerződés, amely a szerző *kizárólagos engedélyezési jogán* alapul. Ebből következően nem kell felhasználási szerződést kötni, mert a szerző engedélyére egyáltalán nincs szükség pl. a közkinccsnek minősülő művek felhasználása esetén vagy a művek szabad felhasználása esetén. Természetesen azokban az esetekben sem kell felhasználási szerződést kötni a szerzővel, amikor egyes (tömeges) felhasználások tekintetében a felhasználásra *az engedélyt nem a szerző, hanem a törvény adja meg, igaz ilyen esetekben a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg. E méltányos díjigényeket* szükségszerűen csak kötelező közös jogkezelés

útján lehet érvényesíteni (pl. üreskazetta-jogdíj, reprográfiai jogdíj vagy a nyilvános haszonkölcsönzési jogdíj).

A Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXXVI. törvény (Sztj.) tartalmazza a szerzői művek felhasználására vonatkozó szerződések általános és műfaj-specifikus szabályait, az egész Sztj. mögött háttérjogszabályként pedig ott a Ptk. a szerződésekre vonatkozó általános rendelkezéseivel.

Az Sztj. főszabályként a *felhasználási szerződés nem kizárólagossága* mellett állít fel vélelmet, ami azt jelenti, hogy a szerzői jogosult *egyszerre több felhasználóval is köthet ugyanazon mű vonatkozásában hasonló tartalmú szerződést.* (Néhány esetben azonban megfordul a vélelem, és a kizárólagosság a főszabály pl. a *kiadói szerződések* esetében. Természetesen a gyűjteményes művek, valamint a napilapok és a folyóiratok számára készült művek kivételével.)

Ugyanakkor az is igaz, hogy tulajdonképpen a szerzői jogosult annyi kizárólagos felhasználási szerződést köthet egyidejűleg, ahány felhasználási mód az adott mű vonatkozásában létezik. Ezért *fontos a kizárólagos felhasználási szerződések esetében a felhasználási jog terjedelme és tárgya,* azaz hogy az adott felhasználási engedély mely felhasználási módokra és milyen mértékű felhasználásra vonatkozik.

Kizárólagos felhasználási engedély alapján csak a jogszerző használhatja fel a művet, a szerző további felhasználási engedélyt nem adhat, és maga is csak akkor marad jogosult a mű felhasználására, ha ezt a szerződésben kikötötték.

Az OA-kiadókkal és OA-folyóiratokkal történő szerződéskötés során a szerzők a legtöbb esetben nem kizárólagos szerződést kötnek, ami azt jelenti, hogy továbbra is rendelkezhetnek a műveikkel, azaz *más felhasználóval/kiadóval is köthetnek ugyanazon mű vonatkozásában hasonló tartalmú szerződést.*

Ez a felhasználási szerződés általában kiegészül egy nyílt hozzáféréssel kapcsolatos kitétellet, amely alapján lehetséges a publikáció pl. egy non-profit dokumentumszerveren keresztüli online hozzáférhetővé tétele. A szerzők – amennyiben nem kizárólagos szerződést kötöttek a kiadóval – jognyilatkozatban határozhatják meg, hogy az általuk nyíltan hozzáférhetővé tett dokumentumokat milyen feltételekkel használhatja fel egy harmadik fél.

– *Zöld út*: esetében szerzői archiválás (self-archiving) történik, ami a publikált tudományos szövegeknek az intézményi vagy tematikus dokumentumszerveren, repozitóriumban történő elhelyezését, archiválását és nyilvánosságához közvetítését jelenti, nyílt hozzáféréssel.

Az adott egyetem vagy intézmény tudományos tevékenységét napjainkban a repozitóriumok reprezentálják leginkább, amelyeket általában a könyvtárak üzemeltetnek. A szerzői archiválás tárgya tudományterületenként eltérő. Egyes diszciplínákban bevett gyakorlat a preprintek, kísérleti eredmények gyors, informális közreadása, más területeken kizárólag a szerző utolsó saját változatának (lektorált postprint) közreadása elfogadható, s persze vannak olyan tudományágak, amelyeknél a szerzői jog féltése teljesen gátat vet a nyílt hozzáférés gyakorlatának.

A saját archiválás egyik módja a cikkek (vagy a kiadói honlapra vezető ugrópontok) közreadása a szerzők saját vagy intézeti honlapján. Az egyes intézményekben működtetett szabad hozzáférésű archívumok (intézményi repozitóriumok) előnye a szolgáltató (legtöbb esetben könyvtár) által a cikkekhez hozzáadott szabványos metaadatokban és az archívum OAI-PMH (Open Access Initiative – Protocol for Metadata Harvesting) kompatibilitásában rejlik, így a nagyméretű tematikus repozitóriumok (regiszterek) be tudják gyűjteni a dokumentumokat. Ilyen összesített archívum például a brit *OpenDOAR* (University of Nottingham), az amerikai *OAIster* (University of Michigan) és a német *BASE* (Bielefeld Academic Search Engine – Universitätsbibliothek Bielefeld). Működnek tudományágakat átívelő, tudományterületi archívumok is, mint például a *RePEc* a közgazdaságtan, a *CogPrints* a pszichológia, a *PubMed Central* az orvostudomány, valamint az *arXiv* a fizika területén.

A szerzői archiválás másik lehetséges módja, ha a tudományos dokumentumokat a szerző a *saját vagy intézete honlapján* teszi elérhetővé („self-posting”), de az így közzétett dokumentum kevésbé látható, mint a ráépített szolgáltatásokkal rendelkező intézményi és diszciplináris repozitóriumokban történő archiválás esetén.

A szerzői vagyoni jog elsődleges célja, hogy a szerző (ill. a jogosultak) számára művük *bármely felhasználása* után anyagi ellentételezést, díjazást írjon elő. Tapasztalataim szerint műfelhasználás alatt alapvetően mást értenek a könyvtárosok és a jogászok. Tulaj-

donképpen szerzői jogi szempontból „felhasználás” alatt a többszörözést és a mű mások számára történő érzékelhetővé tételét értjük.

Hatályos szerzői jogunk példázódó módon rögzíti azokat a konkrét felhasználási módokat⁵, amelyek esetén a szerzőt díjazás, ellenszolgáltatás illeti meg. Azonban a mű bármilyen más, mások számára történő érzékelhetővé tétele is engedélyköteles.

A tudományos művek repozitóriumban történő archiválása és nyilvánosságához közvetítése esetében két műfelhasználási mód releváns igazán: a *digitális többszörözés* és az ún. *on-demand nyilvánossághoz közvetítés*.

Az archiválás a digitalizálás a szerzői jog fogalomrendszerében *többszörözésnek* minősül, hiszen ahhoz, hogy a művet analógból digitális formátumúvá alakítsuk, annak *másolására* van szükség.

A szerző kizárólagos joga, hogy művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon⁶. Az Sztj. 18. § (2) bekezdése szerint a mű *tárolása* digitális formában elektronikus eszközökön többszörözésnek minősül, amely szintén a szerző kizárólagos jogai közé tartozik.

Továbbá az Sztj. 26. § (8) bekezdése a szerző kizárólagos jogai közé sorolja műve online felhasználásának engedélyezését is. E joga kiterjed különösen arra az esetre, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy „*a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.*”⁷ (Ezt nevezzük lehívásos vagy ún. on-demand típusú hozzáférésnek.) Ez a felhasználási mód valósul meg egyrészt amikor a műveket online tesszük hozzáférhetővé, másrészt pedig amikor a műveket eljuttatjuk a szolgáltatást igénybe vevő közönség egyes tagjaihoz.

Ezen kívül az Sztj. 27. §-a értelmében a szakirodalmi művek és a nagyobb terjedelmű, nem színpadra szánt szépirodalmi művek (pl. regények) online felhasználását a jogalkotó a kizárólagos engedélyezési jog megszerzéséhez köti.

A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak esetében ez azt jelenti, hogy a szakirodalmi művek, tudományos publikációk archiválása, digitalizálása az Sztj. 35. § (4) bekezdése alapján engedélykérés és díjfizetés nélkül lehetséges, amennyiben az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és az Sztj.-ben felsorolt valamelyik felhasználási célt szolgálja. Ugyanakkor a digitalizált szakirodalmi művek online felhasználása, vagy on-demand nyilvánosságához közvetítése csak a jog-

tulajdonosokkal kötött felhasználási szerződés birtokában lehetséges.

Jogtulajdonos az, akitől engedélyt kell kérni a mű felhasználására, illetve akinek díjat kell fizetni a mű felhasználásáért. Ez tulajdonképpen lehet maga a szerző, vagy aki vagyoni jogait öröklés vagy átruházás, átszállás alapján megszerzi.

Munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művek

Amennyiben a szerző munkaviszony szerinti munkaköri kötelezettsége keretében készíti el a művét (ún. szolgálati mű)⁸, arra nézve a vagyoni jogok az Szjt. alapján a munkáltatóra szállnak át.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a munkaviszonynak a *mű keletkezésekor* kell fennállnia, a jogkövetkezményeket nem érinti a munkaviszonynak ezt követően történő megszűnése. Szükséges továbbá, hogy a szerzőnek a mű létrehozása kifejezetten *munkaköri kötelezettségét* képezze, amelyre vonatkozólag a szerző munkaköri leírása, munkaszerződése az irányadó.

Mint említettem, a műre vonatkozó vagyoni jogokat a mű átadásával a munkáltató az Szjt. alapján megszerzi. E jogszerzés azonban nem teljes körű, mert a munkáltató nem szerzi meg a szerző csak kötelező közös jogkezelés útján érvényesíthető méltányos díjigényeit (pl. üres kazetta, reprográfiai, nyilvános haszonkölcsönzési jogdíj stb).

Természetesen a munkáltató az általa megszerzett vagyoni jogokkal szabadon rendelkezhet. A művet titokban tarthatja vagy felhasználhatja; másnak bármilyen terjedelmű felhasználást engedhet, vagy a vagyoni jogot magát is átruházhatja.

Ha a munkáltató harmadik személyeknek ad át a műre vonatkozó felhasználási jogokat, akkor az általános szabály szerint a szerzőt megfelelő díjazás illeti meg. A díjigény érvényesen (természetesen csak írásban és kifejezett nyilatkozattal) ki is zárható.

OA-publikálás repozitóriumokban

Gyakori, hogy a szerző egy kiadónak engedi át a számunkra releváns műfelhasználási jogait. A legtöbb kiadó engedélyezi a publikációk intézményi vagy tudományterületi repozitóriumokban történő párhuzamos elhelyezését. Ahhoz, hogy egy szerző biztosítsa magának a jogot cikkének online repozitóriumban vagy saját intézményének ingyenesen elérhető dokumentumszerverén történő párhuzamos elhelyezé-

sére, a kiadóval ennek értelmében kell megkötnie a szerződést.

Az ún. *Sherpa/Romeo lista*⁹ részletesen tájékoztat arról, hogy a kiadók milyen kiadói politikát vallanak a párhuzamos elhelyezés kérdésében. Szeretném felhívni szíves figyelmüket arra, hogy e lista tartalma nem döntő érvényű jogilag, inkább csak orientáló jellegű számunkra. Kétség esetén mindig a hatályos kiadói szerződés érvényes!

Lényeges kérdés, hogy minket, repozitórium üzemeltetőket a jogtulajdonos biztosítson arról, hogy jogosult az adott műfelhasználásra engedélyt adni, amennyiben szolgálati műről van szó, akkor az adott munkáltatótól, mint jogtulajdonostól, kell engedélyt szereznünk a műfelhasználásra. Amennyiben a releváns műfelhasználási jogokat a szerző átadta egy kiadónak, úgy a kiadó nyilatkozatát kell beszereznünk arról, hogy az adott művek szerzőivel kötött megállapodások alapján rendelkezik a művek felhasználási jogaival és jelen nyilatkozat vagy szerződés aláírásával igazolja és szavatolja, hogy a szerződésben meghatározott felhasználási jogok átruházására jogosult.

Összefoglalva

Fontosnak tartom nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a kiadóval vagy a jogtulajdonossal kötött szerződésben feltétlenül rögzítsük, hogy a kiadó/jogtulajdonos szavatol azért, hogy a művön nem áll fenn harmadik személynek olyan kizárólagos szerzői vagyoni joga, amely a repozitórium üzemeltetőjének jogszerzését és műfelhasználását korlátozná vagy akadályozná. E tekintetben más, harmadik személyt a repozitórium üzemeltetőjével szemben semmiféle jog nem illeti meg, és ebből eredően a repozitórium üzemeltetőjével szemben semmiféle jogcímen díjigény nem érvényesíthető.

Szintén nagyon sarkalatos része a megállapodásnak – véleményem szerint – egy esetleges jogsértés esetén felmerülő felelősség kérdése.

A repozitórium üzemeltetőjének egyfelől biztosítania kell a művek védelmét a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedéssel. Az Szjt. meghatározza a hatásos műszaki intézkedés fogalmát: műszaki intézkedés minden olyan eszköz, alkatrész vagy technológiai eljárás, illetve módszer, amely arra szolgál, hogy a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket – rendeltetészerű működése révén – megelőzze, illetve megakadályozza.¹⁰ Másfelől tudjuk, hogy tulajdonképpen nem létezik

olyan hatásos műszaki intézkedés, amelyet ne lehetne feltörni, megkerülni.

Ezért fontos lenne lefektetni a szerződésben egyrészt a technikai paramétereket vagy legalább azt, hogy a felek kijelentik, teljes mértékben tisztában vannak a védelmi DRM-technológia tulajdonságaival, működésével, az abban rejlő lehetőségekkel és annak korlátaival, valamint elismerik, hogy az alkalmazott DRM-technológia megfelel az Szjt. 95. § (3) bekezdésében meghatározott hatásos műszaki intézkedés fogalmának.

Másrészt fontos lenne azt is rögzíteni, hogy a repozitórium üzemeltetője nem felelős akkor, ha harmadik személy ezt a hatásos műszaki intézkedést megkerüli, és jogtalanul használja fel a védett műveket. A jogtulajdonos ebben az esetben közvetlenül e jogsértő harmadik személlyel szemben érvényesítheti igényét és a repozitórium üzemeltetőjével szemben semmilyen követelést nem támaszthat.

Jegyzetek

1. Szjt. Praeambulum (1999. évi LXXXVI. Törvény a szerzői jogról: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900076.

tv. [2016. január 11.]

2. <http://www.sztnh.gov.hu/hu/jedlik-terv> [2016. január 11.]
3. A Bizottság 2008/416/EK ajánlása a szellemi tulajdon kezeléséről a tudásátadás során, valamint az egyetemeknek és más állami kutatószervezeteknek szóló gyakorlati útmutatóról
4. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. (2003. október 22.) <http://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration> [2016. január 11.]
5. Szjt. 17. §
6. Szjt. 18. § (1) bek.
7. Szjt. 26. § (8) bek.
8. Szjt. 30. §
9. http://www.open-access.hu/sheparomeo_lista
10. Szjt. 95. § (3) bek.

Beérkezett: 2016. január 11.

2015-ös Magyar Örökség Díjak

2015. december 19-én Magyar Örökség díjat kapott a Somogyi Károly esztergomi kanonok által alapított szegedi Somogyi-Könyvtár. A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartott ünnepségen a könyvtár laudációját Szőkefalvi-Nagy Erzsébet, a könyvtár volt főigazgatója tartotta.

Kitüntetéssel ismerték el azt a szellemiséget is, amelyet a kunszentmiklósi Varga/Vargha családból származó Varga Tamás matematikatanár, Vargha Balázs irodalomtörténész és Varga Domokos író képviseltek.

(MKE TTSZ_levlista, 2015. 12. 21. Villám Judit híre, és http://www.magyarorokseg.hu/aktualitasok_alapjan)

A biblioterápia klinikai alkalmazásáról

G. TÓTH Anita

*„Írni nem más, mint ajtót festeni egy áthatolhatatlan falra.
És az ajtót aztán kinyitni.”*

(Christian Bobin)¹

A klinikai alkalmazás területei

A *klinikai biblioterápia* hagyományosan pszichiátriai, addiktológiai alkalmazási kört idéz fel bennünk, pszichiátriai osztályokon fekvőbeteg-kezelésben részt vevők „nehéz” eseteivel. Ezzel ellentétben biblioterápia elvileg bármilyen kórházi osztályon vagy szakrendelés keretében (esetleg előjegyzési időpontra várakozva)² végezhető, ez alól legfeljebb csak a sürgősségi, traumatológiai, intenzív terápiás osztályok lehetnek kivételek, amelyek esetleg eszméletlenséget vagy olyan súlyos, fájdalmas funkciókárosodást, sérülést látnak el, ahol a beteg nem hozzáférhető, a szöveggel való találkozás eleve kizárt. Különösen kiemeltnek lehetnének biblioterápiás szempontból a krónikus ellátást jelentő mozgásszervi, neurológiai rehabilitációs, onkológiai osztályok³, művese-állomások, akár a szeparációt jelentő hosszú kórházi bennfekvés, akár a gyakori kontrollt igénylő, monoton visszatérő kezelések miatt. Ha szomatikusan kiszolgáltatottá válunk, ez egész valónkra hat, annál inkább, minél váratlanabb és minél súlyosabb a baj; ez a kiszolgáltatottság felszínre hozhat olyan félelmeket, kérdéseket, fájdalmakat, sőt indulatokat is, amelyekkel küzdve,

birkózva a beteg szükségszerűen magányossá válik. A sokszor megfogalmazhatatlannak tűnő, a betegség tüneteit súlyosbítani is képes feszültségekre már az információs jellegű biblioterápia is kínálhat az adott élethelyzetből továbbsegítő válaszokat, a mélyebb kérdéseket feszegető, az egyéni szenvedés értelmének megtalálásához irodalmi szövegek világát, és ezzel nyelvet kínáló terápiás munka pedig attitűdváltáshoz, produktívabb, konstruktívabb megküzdési stratégiák megismerésén keresztül a nehézségek „átkeretezéséhez” vezethet.⁴

A klinikai alkalmazás reményteli területeinek nevezhetjük a szupervíziós csoportokat, a különösen megterhelő betegcsoportokkal (onkológia, gyermekgyógyászat, gyermek onkológia, hospice, pszichiátria, geriátria) foglalkozó egészségügyi dolgozók biblioterápiás csoportjait, nem utolsósorban pedig a szintén ezekhez az osztályokhoz kapcsolódó hozzátartozói csoportokat. A teljesség kedvéért itt kell megemlítenünk a szociális szférában dolgozók kiégés elleni csoportjait csakúgy, mint – az elméleti pszichológiai kurzusok dacára – a zömében még lefedetlen területet, amelyet az egészségügyi és szociális képzésben részt vevők „érzékenyítése”, empátiájuk

fejlesztése jelent, külön kiemelve az orvostanhallgatók pszichológiai felkészítését.⁵ Ezek a csoportok hazánkban jelenleg különböző megvalósulási fázisban, legtöbbször a gyakorlati lehetőségeket, kereteket, együttműködő intézményeket keresve – biztató, hogy lassanként találva is –, jól kidolgozott tervek-ként léteznek, az azonban, hogy égető szükség van rájuk, nem vitatható.

A biblioterápia értelmezésének termékeny irányai

A mai magyar valóságban klinikai biblioterápia pszichiátriai osztályokon, illetve intézményekben zajlik, nem eléggé elterjedten. Ahol a terápiás tervben helyet kap, ott elsősorban gyógyfoglalkoztató képzettségű egészségügyi dolgozók végzik, a kezelő személyzet által válogatott csoportban, az elsődleges terápiás cél a szociális és verbális készségek fejlesztése, a szabadidő hasznos eltöltésére való edukáció. A biblioterápiát a pszichiátria hagyományosan a szocioterápiák közé sorolta, amelyeket elsősorban a szocializált társadalmi kereteken belüli lét modellszerű tevékenységeiként értelmezték⁶: irodalom, színjátszás, mozgás (torna, tánc), zene, képzőművészet.⁷ Ezek közül jónéhány elindult a maga fejlődési, önállósodási útján, ahogyan a pszichiátriai kezelésben az autoriter gyógyszeres kezelések túlsúlya zsugorodni kezdett, és a személyiség erőforrásait, énejét, autonómiáját mozgósító terápiás módok teret nyertek. A biblioterápia ma egyre inkább sokféle ágát⁸ is tekintve művészet-pszichoterápia, amely leggyakrabban csoportterápiás keretek között folyik, és az egyre több kihívást kitűző célok alapján teljes joggal nyeri el eme létjogosultságát, amint ebben valamennyi művelője, illetve a több képzőhelyen folyó képzésben akár tanárként, akár hallgatóként részt vevő is megegyezik. A többféle elnevezésben tükröződő szemléletbeli – és a terápiás munkamód alapján jól indokolható – különbségek⁹ és felosztások közül azt a nagyon éles és durva, megtevesztően jelentős módszertani különbségeket sejtető elhatárolást emelem ki, amelyre egyébként más művészetterápiás ágakban nincs példa, és a következőkben ezt járom körül a gyakorlatban folyó terápiás munka nézőpontjából kritikus szemmel: a fejlesztő és klinikai irányvonal elsősorban a képzésre nézve káros „hermetikus” különválasztását¹⁰. Természetesen többféle pragmatikus oka és haszna is van ennek, de tisztában kell lennünk azzal a folyamattal, ahogyan ez a merev elzárkózás hozzájárul a stigmatizációhoz – visszautalok az első mondatomra! –, és súlytalanítja

azt a hitünket, amelyet pedig biblioterapeutaként az irodalom tétjeként vallunk: lélek- és életfordító erejét, vagy kevésbé patetikusán, de szakszerűbbnek tűnően fogalmazva: alapvető, mással nem helyettesíthető mentálhigiénés funkcióját. Önként szűkítjük mozgásterünket, kompetenciakörünket, és megfutmodunk az elől, ami pedig minden lélektani és önismereti munkában másokat segítő terapeuta vállalása: a felelősségtől az iránt, aki rám bízta magát. Naiv az a hit, hogy a csoportjainkra betérő emberek jól különválaszthatóak, és a normatív krízisben (életkorfordulókkal, hozzátartozó halálával, munkahely elvesztésével, párkapcsolati nehézségekkel, stb.) vívódók lelki reakciói¹¹ és kérdései markánsan különbözzenek a nagyfokú szorongást, gyötrő értéktelenségérzést, az élet értelmetlenségét megélt páciensétől, sőt a valóság érzékelésétől lassan saját félelmei kivételére felé sodródó csoporttagunk sem fogja előre bejelenteni, hogy „tessék vigyázni, hamarosan pszichotikus leszek”. A terapeuta felkészültségéhez hozzátartozik, hogy fejlesztő önismereti csoportjaiban is úgy látja át ezekben a váratlan helyzetekben a dinamikát, hogy mind a már – bármilyen okból – sérülékeny, mind az adott szituációt érzékelő veszélyeztetett csoporttagok felé felelősségteljes védelmet közvetít. Ez igazolhatja és erősítheti meg azt a bizalmat, amelyet a csoport kezdetekor a tagok megelőlegeztek a vezetőnek, hiszen a csoport munkájába való bekapcsolódásukkor a vezetőt mint számukra hiteles szakembert legitimálták. Ezért lehetetlen kimenekülni a csoporthelyzetből, kompetenciakörünk határaitra hivatkozva, „szakemberét” kiáltva, megszakítva a csoportülést, esetleg a „furcsán” viselkedő csoporttagot negligálva, megnyilvánulásairól tudomást sem véve vagy épp rendre utasítva. A vezető viselkedése üzenet- és példaértékű¹², így egy nem adekvát reakció sokféle érzést kelthet: szorongást amiatt, hogy „ez velem is megtörténhet, és akkor ugyanígy nem számíthatok együttérzésre”, ebből fakadóan a saját fájdalom, a szenvedés bagatellizálását, ezek megnyilvánulásainak elfojtását. A következmény gyakran az, hogy az egymásnak adott visszajelzések tiszteletlenné válnak, a tagok már nem figyelnek egymásra, vagyis a csoport kultúrája és légköre, amelynek korrekciós, megtartó funkciója is van, devalválódik, feszültté válik. Így a vezető, aki a problémás csoporttagot igyekezett elszigetelni és a további csoportülésekről el is távolítani – úgymond a „többiek érdekében” – meglepődve tapasztalhatja, hogy nemcsak ő marad el, hanem lassan vagy gyorsan mások is elvesztik érdeklődésüket, elköteleződésüket; a csoport széthullhat. Ennek

megakadályozásában fontos lépés a vezető felelős odafordulása a krízist megélt tag felé csoportidőn kívül a csoporton történtek apropóján, a probléma természetétől, súlyosságától függően nyíltá kell tenni, hogy érdemes vagy szükséges pszichológus, pszichiáter segítségét kérni, ebben a vezető felajánlhatja közreműködését, amennyiben a csoporttag ezt igényli. Ha a problémákkal küzdő csoporttag a saját döntése vagy romló állapota miatt kimarad, a csoportban való lereagálás szavatolja a további csoportfolyamatnak a növekvő csoportkohézió felé történő alakulását, ebben kiemelkedő szerepű a vezető nyílt, az érzelmek verbalizálására bátorító kommunikációs stílusa, de személyeskedő indulatok helyett reflektív, önreflektív jelleggel. Így válhat egy váratlan, nehézségeket hozó szituáció a csoport szociális mikrokozmoszában¹³ olyan gyakran előforduló nehézségekkel való megküzdésben erőforrássá, amelyet a csoporton résztvevők nem vártak, így nem is készültek fel rá – kivéve a csoportvezetőt. Végezetül nem elhanyagolható lépés a feldolgozás útján, amelyet a vezető már egyedül, a csoport tudtán kívül tesz meg: szakmai igényességének mélységét jelzi, hogy legfőbb munkaeszközén, személyiségén keresztül átszűrve szembenéz azzal, benne milyen érzéseket, indulatokat keltett a taggal és ezen keresztül a csoporttal átélt krízis, és ha úgy látja, hogy eddigi értelmezési keretén túlmutat az a konfliktus, amelyet a helyzet számára jelent, szupervíziós segítséget kér. Ezek a problémák visznek előre a csoportvezetői és a saját önismereti fejlődésben is, mert nem az elképzeléseink szerint, „rendben” lezajló biblioterápiás csoportok teszik a vezetőt jó vezetővé, ezek legfeljebb gyakorlatának elején adnak biztató visszajelzéseket, később viszont már magabiztossá, rutinossá tehetik. A rutin pedig nemcsak autóvezetésben, hanem egy önismereti csoportban is veszélyessé válhat, hiszen lankad a figyelem, és nem tesszük meg az elővigyázatra utaló lépéseket, és nem fordítunk energiát a veszélyt rejtő helyzetekre való felkészülésre. Ha már a biblioterápia sok ellentmondást is rejtő elnevezéseiről volt korábban szó, hadd utaljak a 'terápia' szó kultúrtörténetileg is gazdag útjára, melyet a nyugati kultúrában megtett. Az eredeti görög szó alapja, a *therapon* 'szolgáló, kísérő' jelentésű.¹⁴ A biblioterápiás csoport vezetője nemcsak a művel való találkozást kíséri érzékeny visszatükrözéseivel, és segíti ezzel az olvasás élményének megfogalmazhatóvá, befogadhatóvá válását, hanem indokolt esetben verbális is tudatosítania kell a csoportban a zajló folyamatokat, a csoportdinamikát, és azokban is a jelenben érvényes, a saját

élethelyzetet is magában foglaló, építő értelmezés formálásában kell bátorítania a csoporttagokat – ez a legmélyebb értelemben vett kísérés a biblioterápiás önismereti csoportban.

A fentieket sokan megvalósítják a csoportjaikban anélkül, hogy utánagondolnának: a kommunikáció egyéni jellegzetességeivel, a csoportterápiával, -dinamikával, pszichés működéssel, pszichés zavarokkal kapcsolatos ismereteik sokkal inkább hozzájárultak a csoportvezetéssel kapcsolatos nehézségeik, félelmeik leküzdéséhez, mint az a visszatérő polémia, amely a biblioterápiás csoportra ajánlott olvasmányok körül zajlik, és a honi biblioterápia viszonylag csekély számú művelője között a legfőbb határvonalat húzza. Érdemes ezt a konkrétizáló kérdést tágabb értelmezési keretbe helyezni, és a gyakorlati munka szempontjából azt mondhatjuk, hogy ismét a csoportvezetői felkészültséghez kanyarodunk vissza, ahhoz, hogy az irodalomelméleti, irodalomtörténeti, irodalompszichológiai tudását hogyan állítja a csoportban kitűzött célok szolgálatába terapeutaként – a szó eredeti értelmében. Az olvasott irodalmi műveket tekintve tehát nem az a lényegi kérdés, hogy kanonizált szépirodalmi vagy kortárs műveket, verseket, novellákat, regényrészleteket vagy meséket olvasunk és olvastassunk a biblioterápiás csoportokon, hanem az irodalom fogalmának viszonylagosságát önmagunkban is újra és újra tudatosítva arra figyelünk, hogy terápiás szempontból hogyan hathat az adott mű.

Ha a csoportvezető pontosan tudja, milyen terápiás cél érdekében választotta éppen azt a többértelműnek, mélyebben rétegzettnek érzett szöveget vagy szövegeket, felméri, hogy a mű az általa feltételezett intención kívül milyen más témákat hívhat elő, de a csoportfolyamatra ráhangolódva nem esik kétségbe, ha az említettekhez képest is más irányt vesz a beszélgetés; akkor egy tömegközlekedési jegy hátoldala, egy bulvárhír, egy reklámszlogen, egy kórházi zárójelentés vagy boncolási jegyzőkönyv sablonja irodalmi műként, szembesítő erejű, revelatív élményként telhet meg étellel. Hiába bízunk a választott mű vitathatatlan és kanonizált értékeiben, mint például *Petőfi Egy estém otthon* című költeményét olvasva, ha a csoporttagok előtt az a fájdalmas szakadék tántorg, amelyet a versbeli idill és a saját családi helyzete között képtelen átlépni, és torkukra forrasztja a szót. A csoportvezetőnek – akár önismereti, akár klinikai csoportban – az a feladata, hogy segítsen „hidakat verni”: pozitív emlékeket mozgósítva, a személyes változtatási lehetőségek mérlegelésére biztat-

va az áldozat-szerep és a passzivitás helyett meghívattudásváltásra, a problémák más szemszögből való megközelítésére, mindezt nem erőszakosan, hanem a mű egyéni olvasatát és az általa keltett érzések jogosságát és fontosságát kétségbe nem vonva, az értelemkeresés lehetséges voltát hangsúlyozva, lezárt kérdéseket, befejezett mondatokat újra megnyitva. „... nem elképzelhetetlen olyan értelmezés, amely a terapeuta irányításával, a csoportdinamika ideális működésének következtében olyan hatású lehet, hogy a kiinduló szöveg minőségét messze meghaladja, és inkább tarthat igényt arra, hogy műalkotásnak nevezzék, mint a választott szöveg.”¹⁵ Amint érzékelhetjük, az olvasott mű szépirodalmi értékei nem „spórolják meg” a vezetőnek azt a munkát, amelyet a mű személyes üzenetéhez való eljutásért végez, és nincs arról szó, hogy nehezebb kicsomagolni, befogadhatóvá tenni egy kortárs vagy eredetileg nem irodalmi szöveget, sőt az irodalomoktatás, a tankönyv, a veretes nyelv árcai megnehezíthetik a hozzáférést, emellett pedig feléledhetnek azok a szocializációs sebek, melyek a gyermekkorhoz, iskoláskorhoz, pubertáskorhoz kötődnek.

Kommunikációs stílusok, érzelmi reakciók

Melyek lehetnek azok a viselkedésben megjelenő pszichés reakciók, amelyeket nem hagyhat figyelmen kívül a csoportvezető, még ha észlelésük pillanatában nem is teszi szóvá, de a csoportfolyamat alakulásában számításba veszi? A következő felsorolás számos triviális elemet tartalmaz, de a csoportvezető részéről 6–12 ember rezdüléseinek tudatosítása, adekvát leereagálása koncentrált figyelmet igényel, amelyet ront az, ha a saját teendőit előzőleg nem gondolta át alaposan, és ezekben „elvész”. Elsőként a kommunikációs zavarjeleket említjük meg, melyek, ha összeszedetlen, kapkodó, ideges, a vezetőre is jellemzőek. Verbálisan a zavar megnyilvánulhat hibás szavakban vagy mondatszerkezetekben, befejezetlen mondatokban, dadogásban, hadarásban – külön említendő az ö-zés, amely tökéletesen alkalmas a figyelem kioltására –, felesleges ismétlésekben, elakadásokban, halk, érthetetlen beszédben. Sokkal inkább üzenet értékű azonban a non-verbális csatornákon keresztül érkező benyomás: a testtartás, a testhelyzet, a mimika, a szemkontaktus tartása, túltartása vagy kerülése, a térközsabályozás, az érintés. Mindezekkel szavak nélkül elmondjuk, hogyan viszonyulunk a csoporthoz vagy az egyénhez, és tudattalanul hangoljuk, kialakítjuk a légkört a csoport indulásakor, amelyet később

az interakciók, a közös élmények már erőteljesebben formálnak. Kezdeti merev vagy esetleg túl laza, nyegle tartásunk, szétvetett vagy összeszorított lábaink, a szemkontaktus kerülése vagy zavart elbámulásaink és sorolhatnánk még azokat a zavarjeleket, amelyek demonstrálják a vezető kezdeti szorongását, mind megalapozzák a csoport hangulatát, normáját, kultúráját. Ezért ajánlatos, ha képzése alatt vagy vezetői munkája kezdetén a terapeuta görcső alá veszi saját tudattalan kommunikációs stílusát akár tükörben, akár olyan segítővel, akinek visszajelzéseiben bízunk, és tudatosítja – sokszor kellemetlen szembesülések árán is –, milyen nemkívánatos üzenetet hordozhat mimikája, gesztusai. Így kialakíthatja azt a karakterének megfelelő, de már tudatosá tette mozgási, viselkedési, társalgási stílust, amely nyitottságot, természetességet, határozottságot sugall, bizalomgerjesztő, és amely neki is önbizalmat ad. Nem egy idegen szerepről van tehát szó, hanem arról a tapasztalatról, hogy nemcsak a viselkedésem tükrözheti a lelkiállapotomat, hanem ez fordítva is igaz, látszólag lényegtelen részletekkel magamat is át tudom hangolni: ha mosolygok, hamarosan mosolyogni is lesz kedvem, ráadásul biztosan lesz, aki visszamosolyog. Nem maszkot öltünk egy langyos és egyenletes mosoly formájában, ami semmire sem rezdül meg, és mögé rejtőzünk, hanem már mielőtt kiülnének az arcunkra, az érzéseinket tükrözhető formájúvá alakítjuk, és verbálisan is ennek megfelelően nyilatkozunk. A vezető viselkedése így válhat kontrolláltan is hitelessé, ezáltal példaadóvá.

A továbbiakban a szorongás jeleinek viselkedésben való észlelésére, a hirtelen kitörő, heves érzelmekre, valamint ellenkezőjére, a csendre, ellenállásra, elzárkózásra térek rá. A szorongás jeleit leginkább csoporthelyzetben, a zaklatott, izgatott lelkiállapotban figyelhetjük meg, amelynek a legkülönbözőbb okai lehetnek: a csoporttag zavarban van, nehezen szólal meg nyilvános helyzetben, felkavarták a hallottak, de ezt szeretné eltitkolni, stb. Legfeltűnőbb a kipirult bőr, az izzadó tenyér, a verejtékezés – amely miatt legyezheti magát, megjegyezheti, hogy milyen meleg van –, a szájszárazság, emiatt az ajkak nedvesítése, dobolás az ujjakkal, a lábakkal. Az izgatottságnak ezen megnyilvánulásait érzékelni kell, anélkül, hogy azonnal szóvá tennénk, főként, mert nem statikus állapotról van szó, hanem fontos, hogy időbeli változása ne érje a vezetőt meglepetésként. Lehet, hogy néhány perc alatt megnyugszik a csoporttag, talán még hozzá is szól a beszélgetéshez. Ha nem, de mégis szeretnénk monitorozni, mi zajlik/zajlott benne, ak-

kor figyeljük, mikor válik hozzáférhetővé mimikája, gesztusai alapján, és szólítsuk meg. Ha nem sikerül a „sorait rendezni”, a növekvő feszültség kitörhet sírásban, más érzelmi kitörésben, felkiáltásban, illetve kifejezheti, hogy távozni szeretne, valamint szó nélkül ki is rohanhat a helyiségből. Ez az a perc, amelyre onnantól készülhetünk, hogy az első izgalmi jeleket megláttuk. A sírás, egyéb megnyilvánulás okára rákérdezzünk, amennyiben nem szeretne róla beszélni, biztosítjuk róla, hogy ezt a későbbiekben, ha már higgadtabbnak érzi magát, megteheti, a csoport nyitott rá. Ezt követően nem könnyű úgy folytatni a beszélgetést, mintha mi sem történt volna, a csoport is megdöbben, megrendül egy ilyen reakció láttán, ha mégsem, az nagyobb bajt jelez: érdektelenséget, alacsony kohéziót, stb. Ne hagyjuk, hogy tanácsokat adjanak, értékelő megjegyzéseket tegyenek, inkább azokat a hozzászólásokat erősítsük meg, amelyek arról biztosítják a feldúlt tagot, hogy a csoport figyel rá és mellette áll. A távozni vágyó csoporttagnak adott válaszuk függ attól, hogy a csoport indulásakor milyen csoportszabályokban egyeztünk meg. Amennyiben arra kértük a tagokat, és ezt ők is elfogadták, hogy halaszthatatlan szükség esetén kivéve a csoportfolyamatot távozással ne szakítsák meg, erre emlékeztethetünk, ha szándékától nem téríthető el, rákérdezhetünk a problémájára, illetve arra, hogy mire lenne szüksége ahhoz, hogy megnyugodjon – egy kis folyadék vagy mozgás, felállás segíthet –, ha még így sem fogadja el, hogy a csoporttal egy térben maradjon, a csoportot kérjük állásfoglalásra, hiszen közösen hozott csoportszabályról van szó, amelynek a figyelmen kívül hagyása hat a csoport további működésére, precedens- és normateremtő értéke lehet. Nem arról van tehát szó, hogy a vezető mint egy rendész őrökdi a szabályok megtartása felett, és szankcionálja a kihágásokat, hanem arról, hogy az együtt elfogadott szabályok biztonságos mozgásteret adnak a közös munkához, ahhoz, hogy mindenki véleménye, jelenléte, reakciója egyformán fontos legyen. Amikor a vezető indokolt esetben – nem unos-untalan, házirend-felolvasáshoz hasonlóan – emlékeztet egy-egy szabályra, azért teszi, hogy az induló, zajló dinamikát transzparenssé tegye a csoport számára. A távozásról, amennyiben a csoport jóváhagyja, ha nem is azonnal, beszélni kell, milyen érzéseket keltett, a bejelentés nélküli távozásra viszont azonnal reagálnunk kell, persze nem úgy, hogy szaladunk a távozó után, hanem a maradék zavarodottságával foglalkozunk.

Az elzárkózó, csendbe burkolózó, soha hozzá nem

szóló csoporttagnak direkt kérdéseket ne tegyünk fel, de tekintetünkkel, testtartásunkkal érezzessük, hogy figyelmünk neki is szól. A csoport előbb-utóbb valamilyen módon reagál a csendjére, vagy tudomásul veszi és elfogadja, vagy a tagok temperamentumától függően provokatív jelleggel igyekeznek szóra bírni. Ha támadóvá válik ez a próbálkozás, és más tagok részéről nem történik ez meg, a „csendestárs” védelmében közbe kell avatkoznunk, elsősorban azzal, hogy a támadó felet kérdezzük, meg tudja-e fogalmazni, miért zavarja a hallgatás. Leggyakoribb tapasztalatunk, hogy a csendesebb tagok nyugodt, elfogadó légkörben hamarosan ritka, de értékes gondolatokkal gazdagítják a csoportot – de ha nem így történik, abban bízhatunk, hogy számukra hasznos és fontos a csoporton való részvétel, hiszen különben nem jönnének újra és újra.¹⁶ A csoportvezető nem láthat és hallhat minden megfogalmazódó gondolatot, és a csoporton elinduló belső munka sem ér véget a csoporton töltött idő lejártakor; élményeik később, napok, hetek vagy még hosszabb idő után is juttathatják a tagokat felismerésekhez; egy-egy nehézkesen haladó csoportra vonatkozóan ennek igazságából erőt is meríthetünk.

Valóságától elszakadó tag a csoportban

Nagy körültekintést igényel, ha az egyik csoporttag bizarr, meghökkentő asszociációival a kommunikációt előre nem várt irányba tereli, ennek az elviselését a csoport éppen aktuális terhelhetősége, az együtt töltött idő, a kohézió szabja meg. Az ilyen csoporttag éppen úgy válhat a csoport „színfoltjává”, és hathat inspirálóan, mint ahogyan lehetséges az elzárkózás is, és kezelhetik devianciáját elutasítóan. A vezető a tag csoportban tartására törekszik, nem erősíti azokat a tendenciákat, amelyek bizonyos tagokat negatív projekciós felületté tesznek, mintegy rájuk „gyűlnek” azok az indulatok, feszültségek, amelyekkel a csoport nem tud megküzdeni, és így, mivel kívülre helyezhetőek, nem is kényszerülnek saját „árnyék-ként” elismerni és átdolgozni. Ez az önismereti munkát gyakorlatilag ellehetetleníti, a csoport kommunikációja, légköre pedig a deviáns, a bűnbak „kitermelésével” ellenségessé, személyeskedővé válik, a csoport széteshet. Ugyanakkor viszont a csoportban tartás nem történhet mindenáron, hiszen ha az adott tag megnyilvánulásai összezavarják, megijeszítik a többieket, vagy ha a kapott visszajelzésektől ő is kényelmetlenül érzi magát, akkor ez is a csoport szét hullását okozhatja. A tag kiemelése a korábbiakban

ismertetett módon segítő odafordulással, a csoporttal való tisztázással és lehetőleg szupervíziós feldolgozással történjen.

Különleges és szerencsére ritka, de rendkívül megterhelő helyzet, ha a realitástól elszakadó, pszichotikus, vagy indulatait nehezen uraló, súlyos személyiségzavarral küzdő csoporttagunk részéről impulzív, közvetlen veszélyeztető, önmagát vagy másokat fenyegető magatartást tapasztalunk, ezért útmutatóként érdemes néhány gyakorlati tennivalót tisztázni. Ebben az esetben már a verbális agresszivitás kifejezésekor a kommunikáció irányítását, amelyben pedig a csoportvezető inkább moderátori szerepet tölt be, határozott, de higgadt fellépéssel egyértelműen magunkhoz kell ragadnunk, rá kell kérdeznünk az indulatosság okára, amennyire lehetséges, teret kell adnunk arra, hogy a feszültség verbális csatornákon keresztül oldódjon, kimondhatóvá, ezáltal uralhatóvá váljon a csoporttag számára is. Így a későbbiekre is mintát, segítséget kap, hogyan tudja kezelhetővé tenni az alaktalanul gomolygó, őt is veszélyeztető indulatait. Ha a feszültség nem enyhül, hanem segízőnek szánt kérdéseinket a csoporttag provokációként éli meg, és viselkedésével maga is provokatív, indulatkeltésre törekszik, akkor nyugal munkat beszédünkben és mozdulatainkban, gesztusainkban is megőrizve – ekkor nagy hasznát vehetjük a tudatos és nyílt kommunikációs stílusunknak – nyilvánvalóvá kell tennünk, hogy a csoportnorma az ilyen természetű megnyilatkozásokat nem engedi meg, ha ezt nem tudja elfogadni, bár nagyon sajnáljuk, de el kell hagynia a csoportot, mert a többieket zavarja. A minősítő, személyeskedő, vádló mondatokra ne reagáljunk, mi se mondjunk ilyeneket, a többi csoporttagot is kérjük meg ezek elkerülésére, ha ily módon avatkoznának közbe, akadályozzuk meg az indulatok eskalálódását. Az ajtó kinyitásával megerősíthetjük szándékunkat, és így kifelé is jelezhetjük – amennyiben nem egy zárt folyosón helyezkedik el a csoportszoba –, hogy váratlan helyzet adódott, figyelmet kérünk. A csoporttagok beavatkozására csak végső esetben kerüljön sor, a csoportvezetőnek a csoport lehető legteljesebb megkímélésére kell törekednie, melybe testi épségük is beletartozik. A helyzetben valamilyen résztvevő méltóságának a megőrzése fontos, a problémát okozóé is, és ez a csoportban zajló későbbi megbeszélésre is igaz, nemcsak a csoport történetének kimenetele, de a hosszabb távú következmények miatt is: egy konfliktussal kapcsolatos érzések megfogalmazása, a feszültségek össze és artikulált felszínre hozása, a másik, a többiek helyzetébe való

beleélés, a pszichés problémákkal való szembenézés, a pszichiátriai betegségekről való diskurzus a tagok attitűdjét alakíthatja, a stigmatizációt, a projekciót mérsékli, és segít szembenézni a befolyásolhatatlannak, irányíthatatlannak tűnő lelki tartalmakkal. Mindenki felmerül a kérdés: mi lesz, ha egyszer én is elvesztem a kontrollt, ha megőrülök, vagy valakivel a környezetemben, a családban történik ez? Kihangsúlyozva ezeket a félelmeket, közösen kell keresni a saját kereteket, amelyek között az ismeretlen miatti kétségbeesés feloldódhat, szemléletformáló, katartikus önismereti mélységekbe viheti a csoportot, így az időt érdemes erre nem sajnálni, és a tematikát, a tervezett művek sorát a váratlan krízist felhasználva megváltoztatni.¹⁷

Biblioterápia pszichiátriai osztályon – miben más?

Talán első hallásra meglepő, de könnyen belátható az a tény, hogy pszichiátriai osztályon vezetett biblioterápiás csoportban a fentiekhez hasonló váratlan szituációk még ritkábban adódnak, mint önismereti, például könyvtári csoportokban. Hiszen igaz ugyan, hogy a csoport valamennyi résztvevője valamilyen pszichés zavarral, problémával küzd, de állapotuk a kezelő személyzet által jól explorált, a bekövetkező változások, esetleges rosszabbodások nyomon követhetőek, így a csoporthelyzet megzavarása kivédhető. Melyek azok a jegyek, amelyek leginkább megkülönböztetik a klinikai biblioterápiás csoportot az önismeretitől? A legfontosabb mozzanatok: az előkészítés, a kiválasztás és a megbeszélés, követés.

„A csoportvezetőnek szabadon kell döntenie abban, hogy az adott beteget az adott csoportban jónak látja-e kezelni” – szögezi le Szőnyi Gábor.¹⁸ A beteg kezelőorvosával és – optimális esetben – a kezelő személyzettel: pszichológussal, foglalkoztatókkal, más terapeutákkal, a szociális munkással, ápolókkal történő egyeztetés indítja el a javallat mérlegelését. Fontos, hogy a terápiás team minél világosabb és részletesebb képet kapjon a biblioterápiáról és a csoporton folyó munkáról, azokról a készségekről, amelyek feltétlenül szükségesek a hatékony részvételhez, hiszen csak így lehetséges az egyéni terápiás tervbe illesztés, és később a változások monitorozásakor annak elemzése, hogy ez a csoportterápiás munkamód a javulást elősegítő tényezők között hogyan helyezhető el. A csoportba kerülő betegek számára a javallatot felállító orvos marad továbbra is a tekintélyszemély, akinek a „megnyerése” a csoport-

munka szempontjából kardinális jelentőségű, ezért a terapeutának a lehető legteljesebb információáramlásra kell törekednie. A gyakran tapasztalt „tessék csak elmenni csoportra, jó lesz az” típusú kijelölések gyakran nem adnak megfelelő felvilágosítást a betegnek a csoportról ahhoz, hogy valódi motivációja alakuljon ki, másrésztől a beteg, főként, ha kapcsolata kezelőorvosával régebbi keletű és összességében pozitív előjelű, nemcsak a deklarált kezelési elvekre, de tudattalanul az orvos viselkedésével, gesztusaival jelzett attitűdjére, érték- és elvárás-rendszerére is ráhangolódik, így a csoportterápiával, általában a nem gyógyszeres terápiával kapcsolatos hiedelmeire is. Ezt a pedagógiában használatos *rejtett tanterv* fogalmának analógiájaként *rejtett edukációnak* nevezem, hiszen a páciens – ha nem is tudatosan – különbséget tud tenni aközött, mit mond és amit gondol a számára kitüntetett helyzetben lévő tekintély, és ha az eltérő csatornákon közölt információk nem kongruensek, a beteg a non-verbálisan közvetített elvárásnak fog engedelmesskedni: nem jön el a csoportra, esetleg végig ellenáll, passzív lesz, vagy egyszerűen csak olyan rosszul fogja magát érezni, hogy kéri, ne kelljen többször megjelennie, így „igazodva” kezelőorvosa nézeteihez. Az adott osztály deklarált és tudattalan terápiás légköre tehát erősen hat a betegek azzal kapcsolatos vélekedéseire, mitől gyógyulnak és mitől biztosan nem. Az orvossal vagy pszichológussal szemben, aki leginkább ismeri és látja, kinek milyen „múlttal”, kórtörténettel kell küzdenie, és ilyenképpen többféle hatalom birtokosa, a biblioterapeuta jelentős hátrányból indul. Ezért annak a kapcsolatnak a megteremtése, amelyben a kompetenciahatárok egyértelmű lefektetésének és tiszteletben tartásának következményeként a biblioterápia helye nem vitatott a terápiás folyamatban – ennek a fajta kollegialitásnak a kivívása a legfontosabb feladata a klinikai területen dolgozó biblioterapeutának. Ahhoz, hogy ezt a viszonyt kezdeményezni tudja, pszichológiai, csoportdinamikai, csoportterápiás ismeretei adhatnak megfelelő önbizalmat, önismerete, munkájába vetett hite a kezdeti elzárkózással szemben békülékeny hangot, kellő határozottság mellett nyitott kommunikációt eredményez. Ehhez irodalmi ismeretei csak a szükséges, de messze nem elégséges alapot adhatják, mert akármilyen elmélyült irodalomelméleti, -történeti tudása is van, ez nélkülözhetetlen, de csak ugródeszka ahhoz, hogy meg tudja mutatni az irodalom belső szövegeket, például betegség-értelmezéseket, élettörténeteket formáló erejét, és ez már túlmutat a pszichiátriai osztályokon érvényes kereteken. Nem

elég narratológiai kategóriákban gondolkodni, érdemesebb ezeket narratív pszichológiai távlatokba emelni, mindehhez azonban el kell mélyedni a pszichés folyamatok tanulmányozásában, és nem elég a személyiség-lélektan freudi és jungi modelljeivel elméleti szinten tisztában lenni.

A klinikai biblioterápiát azért is övezi önbizalomhiányról tanúskodó félelem, mert egy erősen hierarchikus mikrotársadalomban azt feltételezzük, hogy a kezelést irányító személynek minden terápiás folyamatot kontrollálnia kell, emiatt hangsúlyos az egészségügyi területen végzett biblioterápiás tevékenységgel kapcsolatban, hogy csak orvos és/vagy pszichológus felügyelete mellett végezhető. Valójában a pszicho-, szocio- és művészetterápiákra építő terápiás rezsimekben a team és a páciens által közösen felállított terápiás célok mentén az egyéni terápiás terv összehangolása és követése folyik az orvos által, aki maga is felelős saját kompetenciáiért. Az előkészítésben aktív, a csoporton zajló folyamatokat, a visszajelzéseket, állapotváltozásokat követi, a csoportülések utáni megbeszéléseken, esetismertetéseken részt vesz, de magukon az üléseken nem avatkozik be, legfeljebb megfigyelőként van jelen, amennyiben megjelenik. A biblioterápiás csoporton a biblioterapeuta a szakember, aki a rendelkezésre álló eszközeivel minden lehetséges helyzetre felkészül, és mindazokat az interakciókat, megnyilatkozásokat, amelyeket tapasztal, a kezelő személyzettel megosztva a terápiás cél szolgálatába állítja.

Ez az optimális helyzet természetesen feltételezi a másik fél, a kezelőorvos, pszichológus, pszichoterapeuta kooperatív attitűdjét, szakmai alázatát, nyitottságát, de megvalósítása nem lehetetlen. Íme, egy valós életből vett példa: egy komplex terápiás szemléletű, pszichiátriai rehabilitációs osztályon az osztályvezető főorvos maga is irodalomkedvelő, az első irodalmi csoporttal kapcsolatban már jelzi, hogy szeretne jelen lenni. Minden részt vevő beteget ismer, többeket évek, évtizedek óta, élettörténetükről, családjuk történetéről fontos információkkal szolgál. A csoporthelyzetben megfigyelő, a bemutatkozó körben keresztnevet, nem beosztását vagy doktori címét említi, a csoportot követően a kórtörténetek fényében közösen értelmezik a biblioterapeutával a reakciókat, interakciókat. A csoport korábban nem ismerte a terapeutát, orvosára a beszélgetés közben rá sem néz, nyilvánvalóan érzékelik és megbíznak orvosuk döntésében, aki az adott helyzetben nem tartja fenn magának a szakember szerepét, hanem átengedi azt a terápiás folyamatban kompetensebb személynek. Lát-

hatjuk tehát, hogy önismereti és klinikai csoportban ugyanazzal a felkészültséggel rendelkezik a terapeuta, de másra kell koncentrálnia, az előkészítés során: a klinikai csoportban aktívan kezdeményeznie kell a kapcsolatot a kezelő személyzettel, hogy ne váljon munkája elszigeteltté, ami terápiás hatékonyságát nagymértékben rontja.

A kiválasztás szempontjai

A csoportterápia indikációit három szempontból vizsgáljuk: a páciens, a csoport és a terapeuta szempontjából. Mindenekelőtt le kell szögezünk azt, hogy általános indikációk csak óvatosan fogalmazhatóak meg, többnyire azt mérlegeljük, hogy az adott beteg adott időpillanatban, adott témájú és összetételű csoportba bevonjuk-e vagy sem.¹⁹ *Yalom* rámutat, hogy a legtöbb terapeuta nem kiválaszt, hanem szűr, azokat a pácienseket, akik vélhetően nem tudnak részt venni majd a csoportmunkában, a többiekét aztán befogadja.²⁰ Persze az így létrejött csoportban még akkor is van bizonytalanság, hogyan fognak a tagok együtt dolgozni, ha ideális esetben a terapeuta valamennyit látta már csoporthelyzetben, hiszen a csoportfolyamat mindig több és más, mint a tagok összessége, másrésztől ugyanannak a tagnak a viselkedése is megváltozhat még a folyamat során is. A kiválasztás szempontjait tekintve meg kell különböztetnünk a pszichiátriai betegek ambuláns és fekvőbeteg osztályokon vezetett csoportjait, itt csak ez utóbbira fordítok figyelmet.

Nem elsősorban a betegség természete, tehát a diagnózis, hanem a beteg jelen állapota az, amely megszabja, hogy előzetesen hasznosnak ítéljük-e számára a csoportterápiákon való részvételt. Először tehát azt kell tisztáznunk, hogy el tudja-e viselni a csoportkereteket, szociális viselkedése alapján beilleszkedik-e a csoportba. Kizáró ok a valóságtól való súlyos fokú elszakadás és az esetleges veszélyeztető viselkedés, impulzivitás miatt az akut pszichotikus állapot, különös tekintettel a mániás, felhangolt és a beszűkült, gátolt, depresszív tünetcsoportra, amelyek lappangó, sokáig elrejtethető kifejlődésük miatt nehezen érzékelhetőek egy önismereti csoportban, bár statisztikailag az előfordulásuk, megjelenésük mégis reálisabb probléma. A szenvedésnyomás megítélése is egyedi elbírálás kérdése, ha nem kifejezett, a beteg nem válik érdekeltté a csoportfolyamatba való bekapcsolódásban, ha viszont túl nagy, akkor képtelen arra, hogy csoporttársaira figyeljen, így a győtrő krízishelyzet, az öngyilkossági gondolatok vagy erős önvádolás

mint sokszor a depressziós tünettann velejárája szintén mérlegelendőek a csoportmunkába történő bevonás során. Problematikus a munkába illeszteni azokat a betegeket, akik a többiekre alig figyelve sokat beszélnek, összefüggéseikben nem kapcsolódnak a csoporttémához, hanem mindig visszakanyarodnak a saját gondolatmenetükhöz, nem toleránsak mások véleményével, érzéseivel szemben, a többiekre minősítő megjegyzéseket tesznek, és ezzel a destruktív magatartásukkal, mely valószínűleg mindennapi életükben is kapcsolati zavarokat okoz, építően nem konfrontálhatóak.

Mi a helyzet az iskolázottsággal, az intelligenciával? A verbalizációs és empátiás készségek felőli megközelítés fontosabb, de a szélsőséges esetek azért elgondolkodtatóak, mint pl. a középsúlyos és a súlyos mentális retardáció, az előrehaladott szellemi hanyatlás elsősorban verbális csoportokban kizáró ok, ugyanakkor az enyhe kognitív zavar, az enyhe értelmi fogyatékoság körültekintő felkészülést és csoport-összeállítást igényel. Azonban még ezekben az esetekben is csinján kell bánnunk a „kizáró” jelzővel. Látunk hosszú távon működőképes csoportokat szellemileg hanyatló idősekkel, és ritmusérzékre, manuális képességek, szociális funkciók fejlesztésére alkalmas csoportokat enyhénél súlyosabb agyi károsodás esetén. A biblioterápiában természetesen legalább olyan fokú mentális képességekre van szükség, mely a feldolgozni kívánt szöveg befogadásához elegendő, ez magában foglal a szövegértés mellett absztrakciós és verbalizációs adottságokat is. Sajnos azonban tapasztalataink szerint bizonyos iskolázottság és IQ-pontszám mellett sem magától értetődő, hogy valaki egy másfél oldalas, anyanyelvén írt szövegnek megérti a tartalmát, ezért kiemelhetjük a biblioterápiás csoport jelentőségét a mentálhigiéné és a prevenció területén, de edukációs jellegét is, akár az olvasási készségek, akár ismeretanyag tekintetében, akár egyfajta vitakozási, érvelési kultúra kialakításában, fejlesztésében is. Kivételes esetekben egy túlnyomó többségben normál intelligenciájú, elfogadó attitűddel rendelkező csoport inspiráló lehet egy-egy enyhe fokban mentálisan retardált tag számára és fordítva, hiszen mintát nyújthatnak nemcsak a szövegfeldolgozást, hanem a problémakezelést, egymáshoz való viszonyulásukat tekintve is. Pozitív hatású is lehet egy csoportban egy-egy műveltebb, de facilitáló tag. Egyik csoportunkra már kezelése kezdetétől járt egy bipoláris zavar mániás fázisa miatt kezelt óvónő végzettségű, rendszeresen olvasó betegünk, aki motiváltan és nagyjából beilleszkedően viselkedett – a

csoporthoz is jól tolerálta beszédkészítését –, majd ahogyan haladt előre a kezelése, és hangulata kiegyensúlyozottabbá vált, kevesebbet beszélt és jobban figyelt, a csoportokon a többieket is megszólalásra bátorító hozzászólásai, joviális attitűdje, optimizmusa miatt értékes taggá vált, aki megkönnyítette az újonnan érkezők bekapcsolódását.

Csoport-összeállításkor tehát érdemes fontolóra venni, hogy az adott tag hogyan hat a csoport többi tagjára, vagyis az egyéni terápiába történő felvételtől eltérően nemcsak az döntő, hogy a páciens és a terapeuta, illetve a páciens és a módszer nagy valószínűséggel kompatibilis-e egymással, hanem az is lényeges, hogy a csoportból származó előnyökből és terhekből nagyjából egyformán tud-e részesedni mindenki. Ebből a szempontból több figyelmet szenteljünk annak a visszahúzódó, szorongó, önértékelési zavarokkal küzdő tagnak is, aki megfelelő csoportlégtér esetén azt élheti meg, hogy elfogadják, jelenlétét, véleményét értékelik, és a csoportfolyamatba bekapcsolódva önismereti felismerésekhez is eljut²¹, ha azonban a csoport nincs tekintettel a lassúságára, azt fenyegetően élheti meg, fokozott félelem, elidegenedés ébredhet benne. Természetesen nem az a cél, hogy a csoportba egyetlen nehéznek számító tag se kerüljön, de hangsúlyozandó, hogy a terapeuta saját határait is tekintettel kell lennie, vagyis képzettségétől, gyakorlottságától, teherbírásától, személyiségétől függ, hány „nehéz” tagot választ a csoportjába, a nehéz jelzőn itt olyan személyiség szerkezetet értek, amely a szociális beilleszkedést, a csoportnormákat nehezen viseli.

Kevés szó esik róla, de a terapeuta a rokonszenv és ellenszenv problematikájára is figyelnie kell. Mint már más témákkal kapcsolatban említettük, ebben az esetben is a terapeuta gyakorlottságán, önismeretén, szupervízióján múlik –, illetve azon, hogy egyedül vezet-e vagy ko-terapeutával, aki egyensúlyozni tudja a dinamikában keletkező interferenciákat –, hogy milyen kimenetele lehet az erős érzelmeknek, amelyek leggyakrabban indulatáttételi, viszont-indulatáttételi eredetűek. Bár mindkettő erős megterhelést jelenthet, mégis komoly önismereti hozadék lehet a helyzetnek a terapeuta számára, főként az ellenszenves taggal való munkának. Paradoxnak tűnik, de sokkal veszélyesebb, mert kényelmesebb azzal a taggal dolgozni, aki rendkívül rokonszenves, biztos pontot, támaszt jelent a terapeuta számára, akár cinkosává is válhat; reflektálatlanul és kirekesztő módon őt teheti meg csoportmérccének a többiek szemében. A további dinamikai hullámverések tárgyalása helyett

inkább azt hangsúlyozom, hogy ekkor is az a legfontosabb, hogy a vezető kimondja, tisztázza a maga számára az érzéseit, és koncentráljon az interakciók kiegyensúlyozottságára. Jellemzően egyébként a szimpátiára ritkán kérdez rá az a tag, aki kitérített helyzetűnek véli magát – akár valóságosan, aminek az éreztetéséig igazából nem tanácsos eljutni, akár sajátos személyiségéből adódóan –, de a vélt ellenszenvre gyakrabban. Ilyenkor nem a szabadkozás vagy a tagadás a helyzet tisztázásának a kulcsa, mert ezzel elvitatjuk az adott csoporttag érzéseinek a jogosságát, illetve őt magát lebecsülve bagatellizálunk egy olyan kínálkozó lehetőséget, amelyben korábbi meghatározó élményeken alapuló attitűd, életfelfogás nyilatkozik meg, és amely esetleg kapcsolatteremtési problémáinak a hátterében is állhat. Ezért a beszélgetésben inkább ezekre kérdezzünk rá: mikor szokta még úgy érezni, hogy a másik átnéz rajta, semmibe veszi. Mióta látja így a jelentős személyek viselkedését, miből vonja le a következtetéseit, stb.

A csoport előkészítéséről nyitott csoport esetében sem értelmetlen beszélni, bár ez azt jelenti, hogy minden csoportalkalom egy új csoportnak minősülhet, ha elég gyors a fluktuáció az osztályokon – márpedig általában sajnos elég gyors. Ebben az esetben is szükséges előzetesen minden résztvevővel beszélgetni a biblioterápiás csoportban folyó munkáról, ennek során lehetőséget adni, hogy a leendő tag is hangot adhasson félelmeinek, elképzeléseinek, elvárásainak, és együtt kialakíthassanak egy olyan képet, mely egy közös terápiás cél érdekében hatékonyá teheti az akár egyetlen alkalomra szorító csoportélményt. Természetesen egy zárt csoport esetében még nagyobb hangsúlyt kell fektetni a megelőző beszélgetésre, beszélgetésekre, sőt *Yalom* rámutat, hogy minél többször beszélget a terapeuta egyénileg a résztvevőkkel, annál kisebb a valószínűsége a túl korai lemorzsolódásnak.²² A bevezető elbeszélgetésre lehetőleg a kezelőorvos jelenlétében kerüljön sor, és így a terápiás célkitűzésekbe a csoportfolyamattól várható előnyök is bekerülhetnek. A betegek részéről a legáltalánosabban tapasztalható ellenvetés az volt, hogy „én nem szoktam olvasni”, „nem ismerem az irodalmat”. Ezekre válaszolva mondtuk el azt, amit még egyszer csoport kezdetén is leszögeztünk, hogy miről nem szól ez a csoport: nem irodalmi műelemzést végzünk, és nem műveltségi vetélkedőt tartunk, hanem a felolvasott mű által megszólított élményeinkről, emlékeinkről, gondolatainkról, érzéseinkről beszélgetünk. Ebben is rejlik komoly fenyegetés, hiszen feltárni magunkat, egyes szám első személyben

beszélni nagy kockázattal jár, amint a csoporttitokkal kapcsolatban erre még visszatérek.

A csoport bevezetőjében két dolgot kértünk: hallgassuk meg egymást, ne vágjanak egymás szavába, és ami a csoporton elhangzik, csoporttitoknak minősül, nem vesszük az ajtón kívülre, ha egymásról személyes információkat tudunk meg, nem vitatjuk meg csoporton kívül egymással, főleg nem olyanokkal, akik a csoporton nem vettek részt. Ezt a két mondatot csoportnormát közvetítő, csoportkultúrát megfogalmazó közlésnek tekintem, mely önmagában kívánatos és elérendő terápiás érték, és amelyek elsajátítása a mindennapi életben is hasznos. A csoport azonban nemcsak deklarált normákat tud magáévá tenni, hanem saját normákat is kialakít, ezek azonban általában verbálisan nem megragadhatóak. A megszólalások tekintetében általában jellemző, hogy minél nagyobb létszámú a csoport, annál kevésbé sikerül egymást meghallgatni, de nem nyíltan vágnak egymás szavába a tagok – bár ilyen is előfordulhat –, hanem „alcsoportok” alakulnak, ahol suttogva kommentálják a hozzászólást. Ezeknek a klikkeknek a felszámolása fontos, még ha nem azonnal történik is, és csak mikor a hozzászóló befejezte, szólítjuk meg a suttogókat, megosztanák-e a csoporttal is, ami közöttük elhangzott, vagy ha nem, miért nem. Ez a szembesítő gesztus a legnagyobb körültekintés mellett sem nélkülöz némi fegyelmző élt, amely, ha túl sokáig lovagolunk rajta, vagy ami végképp kerülendő, elkezdünk moralizálni, belefagyasztja a szót a résztvevőkbe. Ha nem veszünk róla tudomást, hátha elhal magától, ezzel mintegy engedélyt adunk rá, így azoknak a figyelme is elenyészik, akik nem foglalkoznának a klikkel, egy idő után pedig nem lesznek a negatív tapasztalat miatt – „úgysem figyel rám senki” – hozzászólások. A sokféle út közül, melyeket felvillantottam, ilyen helyzetben csak a visszaturkózó hozzáállás vezet eredményre, melyben a megzavart úgy érzi, lehetővé tették a számára, hogy képviselje magát, a suttogónak pedig nem feltétlenül kell megrótt kisiskolásként megszegyenülnie.

A másik gyakori jelenség a gondolatait megosztó tag személyére való reagálás a közlendőjéhez való kapcsolódás helyett; a másik bírálata a megszólalóban keletkezett érzések feltárása helyett.

Annak a tudatosítása, hogy milyen nehéz beszélgetni valamiről, anélkül, hogy panaszkodnánk, általánosságokba bocsátkoznánk, a másikon felül akarnánk kerekedni vagy egy harmadikat kibeszélnénk, majd egy ilyen kommunikációs légkör megteremtésére való törekvés – a kórházon kívüli mindennapokban is ritka, üdítő tünemény.

Kórházi osztályokon a tagok gyakran úgy érkeznek csoportra, hogy már közös történetük van, mely mostani vagy korábbi kezelésük alkalmával, esetleg „civil” életükben kezdődött, de jelenleg is folytatódik, bonyolódik. Ha a betegek között konfliktusok lappanganak, melyek a kezelő személyzet számára érzékelhetőek, de az érintettek nem tették számukra nyílttá, a feltáratlan helyzet megbéníthat minden közlést, illetve egy irányba terelhet. Egyik csoportunkon azt vettük észre, hogy az egyik nőbeteg virágnyelven üzeneteket küldött mások önzéséről, és arról, hogy „az emberek” nincsenek tekintettel egymásra, stb., a másik klikkhez tartozó fél pedig meg sem szólalt. Egy másik fél szájából elhangzott: „nem mondok semmit, mert nem akarom, hogy rajtam csámcsogjon az osztály”. A csoporttitok megsértésével kapcsolatos félelem tehát nem ritka, ha pedig egy faluból, településről érkezők is ülnek együtt, nemcsak az osztályos miliő, hanem a privát élet védelme miatt is megnyílvánul. Ezen leginkább az előkészítő beszélgetés során és a személyzettől szerzett információk segíthetnek, illetve az, ha több csoport tartására is van mód, így az egymást ismerő tagok „keveredhetnek”.

Zárszó

Segítséggül hívni az irodalmat, akár mindennapi olvasmányainkkal, akár biblioterápiás csoportban, nem kevesebbet jelent, mint áthatolhatatlannak érzett falakra ajtókat festeni, és aztán venni a bátorságot és másokat is arra biztatni, hogy lenyomjuk ezeknek az ajtóknak a kilincset. Írásomban azt igyekeztem megmutatni, hogy az eltérő helyszíneken, sokszor nagyon sok különbséget mutató célcsoportoknak tartott csoportjainkban ugyanazokra a képességekre van szükségünk, és egy-egy csoport megszervezése, megvalósulása csak külsőségeiben más. Fejlesztő vagy klinikai biblioterápia – egyre megy, mindkettőnek olyan terapeutára van szüksége, aki megfogalmazza, kimondja és feldolgozza félelmeit, nehézségeit, önismeretében élményszerűen mélyülni, kudarcaiból tanulni akar.

Jegyzet

1. Idézi: MUSTÓ Péter: *Megszereted, ami a tiéd*. Budapest: Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 2014. 5. p.
2. A költészet csendje a váróban, Magyar Irodalomterápiás Társaság, www.irodalomterapia.hu/aktualitasok.php
3. Az Országos Onkológiai Intézetben működik biblioterápiás csoport Ruszthy Geraldine vezetésével.

4. Külföldi példákat és szakirodalmi adatokat idéz: PAPP-ZIPERNOVSZKY Orsolya: Irodalom-pszichoterápia a szomatikus gyógyításban. In: CSABAI M. – PINTÉR J. N.: Pszichológia a gyógyításban. Budapest: Oriold és Tsai, 2013. 267–271. p.
5. Jól kidolgozott és hatékony előrelépés: CSÖRSZ Ilona: Biblioterápiás alapú drámamódszer és projektív eljárás. In: CSABAI-PINTÉR, i. m. 281–308. p.
Jómagam 2005–2006-ban a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum Magatartástudományi Intézetében *Irodalom orvostanhallgatóknak* címmel tartottam kurzust – szintén medikaként.
6. FÜREDI János – NÉMETH Attila (szerk.): A pszichiátria magyar kézikönyve. Budapest: Medicina, 2015. 663. p.
Történeti háttérhez: NÉMETH László: A szocioterápia magyarországi helyzete. Megjelent szlovák nyelven a Szlovák Szocioterápia című folyóiratban (II. ročník, číslo 4 Vydáva ASP, ISSN 1338–7138, 2012. október)
7. A munkaterápia történetileg és hazánkban is gazdag hagyományára, jelenleg azonban nehezen körvonalazható problémáira nem térek ki.
8. BÉRES Judit: „Azért olvasok, hogy éljek”. Szöveg, olvasás és lélektani munka a biblioterápiában = Pannonhalmi Szemle, 2014. 2. sz. 59. p.
9. BÉRES, i. m. 59–60. p.
PAPP-ZIPERNOVSZKY a literatúra nemzetközi fogalmáról: i. m. 267. p.
Pszichiátriai osztályon vezetett csoportokkal az a tapasztalatom, hogy a biblioterápia elnevezés sokszor félrevezető, olykor első hallásra ijesztő, és hiába magyarázzuk el részletesen, mi is történik valójában, az idegenkedés nehezen feloldható. Ezen okok miatt személyes gyakorlatomban az irodalomterápia, irodalmi csoport elnevezést alkalmazom.
10. Kivétel ez alól a Pécsi Tudományegyetem KPVK (régi nevén: FEEK) biblioterapeuta képzése, ahol a klinikai biblioterápia csak alkalmazási területként kap megkülönböztetést.
11. Ezekre a sajátosságokra fordítja a figyelmét tanulmányában: BÉRES Judit – CSORBA-SIMON Eszter: Biblioterápia nőknek = Könyvtári Figyelő, 2015. 2. sz. 180. p.
12. G. TÓTH Anita: Az irodalomterápiás csoporthelyzet mint szintér = Studia Litteraria, 2014. 1–2. sz. 115–116. p.
13. YALOM, Irvin D.: A csoport-pszichoterápia elmélete és gyakorlata. 4. átdolg. kiad. Budapest: Animula, 2001. 43. p.
14. BÚZÁSI Miklós: Írások a zeneterápiáról, Jegyzetek, előadások. Pécs: PTE Művészeti Kar, 2003. 18. p.
15. JENEY Éva: Nyitott könyv, Irodalom, terápia, elmélet. Budapest: Balassi, 2012. 65. p.
16. Ellenkező tapasztalatairól számol be: BÉRES – CSORBA-SIMON: i. m. 184. Ebben az esetben a csoportmunka a hallgató, ellenálló tagok távozását követően mélyülhetett el.
17. Gazdag szöveggyűjtemények pszichiátriai zavarokról, illetve általában betegségekről és lelki vonatkozásairól: NÉMETH, Attila - MORETTI, Magdolna (szerk.): „ki szépen kimondja a rettenetet, azzal föl is oldja”. PSYrodalmi szöveggyűjtemény. Budapest: Medicina, 2006.
D. SZABÓ Mária (szerk.): Doktor úr, kérem. Magyar írók novellái a gyógyításról és a gyógyítókról. Budapest: Palatinus, 2003.
18. SZŐNYI, i. m. 139. p.
19. SZŐNYI Gábor: A csoport-pszichoterápia indikációi. In: NÉMETH László (szerk.): Szocioterápiás képzés. Elméleti képzéshez szöveggyűjtemény. Budapest: Magyar Művészet- és Szocioterápiás Közösségépítő Egyesület, 2003. 134. p.
20. YALOM, i. m. 182. p.
21. Szép példát láthatunk az oldódásra, beilleszkedésre Béres Judit babaváró csoportjában: Biblioterápia babaváróknak – egy tematikus csoport tervezése és megvalósítása = Könyvtári Figyelő, 2014. 1. sz. 59. p.
22. YALOM, i. m. 227. p.

Beérkezett: 2016. január 14.

Mi a szösz?

Mi a szösz? címmel módszertani kiadványt adott közre a Pest Megyei Könyvtár az NKA támogatásával. A könyvtárhasználati segédlet óvodás korú gyermekeknek való mesével és a szüleiknek, nagyszüleiknek összeállított könyvajánlóval szeretne kedvet csinálni a könyvtárlátogatáshoz és az olvasáshoz. A könyvtár azt tervezi, hogy minden korosztály számára készít ehhez hasonló ajánló füzetet, és az ajánlott olvasnivalók azonnal ki is kölcsönözhetőek a könyvtárból.

A tudomány könyvtári ünnepe

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II. konferencia az ELTE
Bölcsészettudományi Karán

FODOR János

A szakma, az egyetemi hallgatóság, a kutatók és a gyakorló szakemberek közös elvárása, hogy felsőoktatási műhelyeink a könyvtártudomány élő központjaiként működjenek új kezdeményezések és tudományos összefüggések gyújtópontjában. Az információtechnológiai változásokra nyitott szakemberek külföldi példákért, párhuzamos tapasztalatok megvitatásáért mind gyakrabban fordulnak a világháló kínálati lehetőségeihez, de a valóságos könyvtárakkal fenntartott személyes kapcsolatot nem pótolja a hatásköri prezentált információk virtuális tára, s a tapasztalatcsere közvetlensége hiányában könnyen elszakadhatunk a könyvtári valóságtól a megosztások, kommentek közegeiben.

Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézete (ELTE KITI) az elmúlt időszakban szakmai együttműködési stratégiájával (legutóbb a KSH Könyvtár¹, a FSZEK² és a BME OMIKK³ vezetőivel megállapodva) és élő intézményi kapcsolataival hangsúlyozottan törekedett az oktató/kutató műhely munkájának megújítására és az oktatási program va-

lóságos intézményi gyakorlatba ágyazására.⁴ Fontos különbség azonban, hogy a jelentőségében átértékelte intézményi kollaborálásra, érdekek egyeztetésére és közös célok kijelölésére épülő hosszú távú szakmai munka közben elengedhetetlenek a reprezentatív mintavételek, a tapasztalatcsere az élenjáró, kiemelkedő szakértőkkel, ahogy a távoli, tanulságos példák közvetlen bemutatása, felsorakoztatása, megvitatása is. A vendégoktatók invitálására és konferencialátogatásra folyamatosan szűkülő lehetőségek között öröm és fontos eredmény, ha egy-egy felsőoktatási műhely önállóan, illetve támogató partnereket találva, akár csak évente is, de képes megszervezni és sikerre vinni tágabb szakmai körökből is figyelmet vonzó tematikus szakmai napot, vagy ünnepi alkalomra koncentrált eseményt.

Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézete így rendezett az elmúlt években a hallgatói önkormányzattal közösen, a vártat meghaladó visszhangot kiváltó eseményt a *Masters of Library and Information Science*⁵ eseménysorozattal; így szerve-

zett emlékezetes szakmai napot (*E-book, e-olvasás – szakmai nap*⁶ – 2014 őszen) vagy fontos könyvtörténeti rendezvényt (*Könyvtártörténet-írásunk az 1945 utáni korszakról*⁷ – 2015 tavaszán).

A *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság*⁸ című konferenciasorozat 2013-as indulásakor megfogalmazott koncepció is egy felsőoktatási műhely lehetőségeit józanul figyelembe vevő, de a tágabb szakmai kontextusban is jelentős lehetőségre épült: a *Magyar Tudomány Ünnepe*nek rendezvénysorozatába illeszkedve biztosítsunk teret, bemutatkozási lehetőséget a könyvtártudományi képzés legfelső hazai szintjén, az ELTE BTK Könyvtártudományi Doktori programjában alkalmi közösséget alkotva találkozó kutatójelöltek részére, hiszen ők azok a szakmában már ismert vagy még pályakezdő könyvtári szakemberek, akik most formálódó kutatásaikkal az elkövetkező években hatással lesznek a tudományterület fejlődésére. A sikerrel teljesített vállalat után két évvel, 2015 őszen újból meghirdetett konferencia az eredeti terv keretein jelentősen túllépett; kétnaposra bővült, a plenáris szakaszon túl három szekcióban tág és magas szakmai színvonalú kontextust kínált a doktori program eredményeihez.

A 2015. november 23-án és 24-én két helyszínen több mint negyven hazai és határon túli előadói megszólalással, összesen 170 érdeklődő előtt lezajló telt házas konferencia⁹ kétségtelenül az időszak fontos könyvtártudományi rendezvénye volt. Tematikájában reprezentálta mind az interdiszciplinaritást, mind a hagyományra, jövőre, globalitásra és regionalitásra egyaránt figyelmező könyvtáros feladatvállalását. A támogató partnerek, szervezők és előadók közös eredményeinek elismerése mellett az is indokolja a megemlékezést, hogy tudományterületünk szereplőinek rugalmasságát, a szakma együttműködési készségét bizonyítja, ha egy felsőoktatási műhely doktoranduszi bemutatkozásaira épülő konferenciája nemzetközi tanácskozássá bővíthet.

A konferenciát megnyitó gondolatainkban az EMMI Közggyűteményi főosztályvezetőjeként *Vigh Anna-mária*, az ELTE vezetését képviselve *Szalay Péter* rektorhelyettes és a BTK dékánhelyetteseként *Borsodi Csaba* is egyetértett a könyvtár szerepének jelentőségében, abban, hogy küldetése a tudományban – korszakoktól és technológiai, társadalmi változásoktól függetlenül – érvényes marad. A rendezvényt szervező intézet vezetőjeként *Kiszl Péter* nyitotta meg a tanácskozást, elhelyezve azt az ELTE BTK könyvtártudományi képzését meghatározó hagyományok, változások és megújító stratégia¹⁰ kontextusában.

Soktémás konferencia két nap leforgása alatt csak is frontális felépítésű lehet: az előadók különböző témákkal, saját tapasztalataikat megosztva követik egymást, szekciókba, konferenciablokkokba leghatékonyabban a látóköriük léptéke szerint sorolhatóak. A nyitónap plenáris ülésen két nagy tekintélyű, tudós professzor előadásával – adekvát invokációként a *Magyar Tudomány Ünnepe*n – valóban a „nagybetűs” tudományosságot szólítva indult a konferencia résztvevői által felrajzolt gondolatmenet.

A tudomány működésében, a tudományos kutatói pálya mesterektől öröklött elhivatottságában és a teljes tudás iránti vonzódás megélésében a könyvtár nemcsak szimbólum, de folyamatosan megújuló, kulcsfontosságú szolgáltatás is. Főként tengeren túli személyes tapasztalatairól beszélt *Frank Tibor* professzor, az ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet Amerikanisztika Tanszékének egyetemi tanára, az MTA levelező tagja, a Royal Historical Society (London) levelező tagja. A digitalizált források, segítő szolgáltatások és hardver eszközök bősége mellett a magyarországi viszonyokra vetítve is tanulságosak voltak élményei az asszisztáló, együttműködő közeg irányába mozduló nemzetközi könyvtárképről.

Déri Balázs professzor, az ELTE BTK Ókortudományi Intézet Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, az ELTE BTK Professzori Tanácsának elnöke és az ELTE BTK Vallástudományi Központjának vezetője gazdag tudományos pályája kezdeteitől mutatta be a könyvtáraknak, mint sorsformáló helyszíneknek a nélkülözhetetlen szerepét. A két kutatói vallomásból megidézett könyvtárkép emelkedettsége egyben kérdésfeltevésként is működhetett. Mit tehetünk e szerep fenntartásáért, hogyan reflektálnak a könyvtárakat és a könyvtártudományi képzést napjainkban formáló szakemberek a kihívásokra?

A plenáris ülés délutáni szakaszában vezető könyvtári szakemberek szemszögéből a hazai és határon túli könyvtárügy került előtérbe. *Fodor Péter* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójaként alapos, józan látéleletet adott a reális lehetőségekről, hatásosan érzékeltetve a fővárosi olvasói igényekre reflektáló, kiterjedt intézmény hálózat fejlesztésének komplex feladatát, stratégiájuk változásait.

A speciálisabb igények felé haladva *Székelyné Török Tünde*, az ELTE Egyetemi Könyvtár osztályvezetőjeként, *Sztaffelová* főigazgató pedig a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár szemszögéből tartott beszámolót. *Sztaffelová* asszony a Szlovák Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesületének elnökeként a szomszéd ország könyvtárépítészeti trendjeit elemezte számos elismerést keltő példát is bemutatva.

Szintén határon túli látószöveget kínált *Hajnal Jenő* beszámolója a délvidéki magyar tudástár létrehozásáról. A vajdasági Magyar Nemzeti Tanács elnökeként ő a magyar kisebbség önazonosságát is hordozó dokumentációs igényét tette hangsúlyossá, míg a plenáris ülés záró szakaszában *Gurka-Balla Ilona* (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár) a könyvtárosképzés határon túli jellegzetességeit és jelentőségét mutatta be érzékletesen.

A könyvtártudomány hazai felsőoktatási vetületeit, az új felsőoktatási szakstruktúrában elfoglalt szerepét *Kiszl Péter* intézetigazgató (ELTE BTK KITI), a doktori program vezetője elemezte, míg a Könyvtártudományi Tanszék vezetője, *Barátné Hajdu Ágnes* a képzés feladatait a könyvtáros életpálya felé vezető kiindulópontként értelmezte, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnökeként pontosan láttatva a képzési követelmények fejlesztésének jelentőségét.

A november 23-i plenáris szakasz előadássorozata átfogó és sokszínű képet adott a könyvtár mint intézmény tudományban betöltött szerepétől kezdve a mindennapos működés feladatain át a szakmai utánpótlás helyzetéig, a második nap szekcióülésein pedig csaknem teljes mintát kaphattunk a könyvtártudomány legkülönbözőbb részterületeit érintő aktuális problémákról, változásokról és fejlesztésekről. A szekciókat – az együttműködés jegyében – a Debreceni Egyetem, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az ELTE KITI munkatársai vezették.

A délelőtti programban *Dippold Péter* (FSZEK) szekcióvezetésével a házigazda ELTE BTK KITI oktatói adtak ízelítőt kutatásaikból. Ahogy tudományunk szakmai képzése megköveteli, különböző problémakörökre koncentrálnak, változatos irányultságú előadásokkal járták be a korszerű könyvtártudományt is vonzóvá tevő interdiszciplináris területeket. *Bibor Máté* a Száz vers című Szerb Antal-kötet kiadástörténetét tárta fel, *Bella Katalin* Révai József minisztersége időszakának irodalompolitikáját elemezte. *Németh Katalin* a teológiai és vallástudományi szakirodalom fogalmi rendszerének összetettségét mutatta be az egyházi gyűjtemények tárgyszavazási gyakorlatát vizsgálva, míg *Boda Gáborné Köntös Nelli* a könyvtári minőségirányítás és a minőség szemlélet alkalmazásának lehetőségét a dokumentumleírásban. E sorok írója a digitalizált gyűjtemények és a könyvtárosok kreativitásának viszonyát vizsgálta, s felhívta a figyelmet a nagyléptékű digitalizálás központosító hatása és a közösségi médijelenlét összefüggéseire. *Tószegi Zsuzsanna* a technológiai változásokról beszélt a digitális kor könyvtártudományi vetületében

a felhő-technológia használatának általánossá válása tükrében. A fizikai könyvkölcsönzés virtuális megvalósításának kérdéseit, kételyeit vonta górcső alá *Kerekes Pál*. Az oktatói szekció záró előadásában *Senkei-Kis Zoltán* ismertette a könyvtáros hivatásról egyetemi hallgatók körében kialakult képet felmérő kutatása – nem egyöntetűen kedvező – eredményeit.

A második nap délutánján két párhuzamosan zajló szekcióval folytatódott a könyvtártudományi kérdések felsorakoztatása. A főhelyszínen, a Bölcsészettudományi Kar Múzeum körüli dísztermében a doktoranduszok előadásai következtek. A szekciót vezető *Bényei Miklós* (Debreceni Egyetem) tíz, különböző területen szakértő, gyakorló szakembert szólított az emelvényre, hogy a közönség elé vetíthessék kutatói érdeklődésük részterületeit vagy olyan felvetéseiket, melyek kifejtése a szűkös időkeretben is adekvátnak tűnt.

Bilicsi Erika a tudományos kommunikáció történetéről, *Rózsa Dávid* a magyar szakkönyvtári rendszerről, *Nemes László* az egyetemek, a magánszektor és a könyvtárak kapcsolatrendszeréről, míg *Sörény Edina* a könyvtári stratégiai programok osztályozásának lehetőségeiről szolgált érdekes adalékokkal. Konkrét szolgáltatások, megoldások elemzéseire vállalkozott *Takács Dániel* (Felhasználó-azonosítás a digitális szolgáltatásokhoz) és *Vass Anna Johanna* (Resource Description and Access /RDA/, eszköz a könyvtárak jövőbeli információközvetítő feladatainak ellátásához). *Koreny Ágnes* tanulságos szempontból, a hozzáférés és újrahasznosítás oldaláról vizsgálta a TEL és az Europeana tudományos kutatási potenciálját. *Juhász Éva* a korszerű könyvtáros-kép érdekes vetületét mutatta be *Könyvtáros coach szerepben, coaching a könyvtárban* címmel. *Amberg Eszter* jogi szempontokból elemezte az e-kölcsönzés problémáit, *Dávid Adrienne* pedig a képi dokumentumok sajtóságairól, osztályozáselméleti kérdéseiről tartott előadást.

A délelőtti oktatói és délutáni doktoranduszi szekciót közösen jellemző negyedórás előadói időtartam az esetek túlnyomó többségében csakis ízelítőkre bizonyult elégségesnek. A cél azonban nem is lehetett más, hiszen külön-külön komoly kontextusba ágyazott, az előadókhöz hasonló szinten kevesek által ismert területekre vethettünk pillantást. A könyvtártudomány jelene szempontjából tanulságos összbenyomás mellett a szekciókat záró kérdések bizonyossága szerint szinte minden előadás felkeltette a közönség valamely tagjának kíváncsiságát, és jó néhány téma kifejtését hallgatták volna bővebben, tovább.

A rendezvény szervezésében partner ELTE Egyete-

mi Könyvtár tanácsterme adott helyszínt a délután másik, *Tudományos rétegzetség és interaktivitás – gyűjteményi digitalizálás* című szekciójának. Az ELTE BTK KITI képzési programjában is fontos gyakorlati szerepet betöltő digitalizálási projektek és tartalomszolgáltatás-elemző kurzusokat vizsgál¹¹ felelősként e sorok írója, szekcióvezetőként is izgalommal és örömmel hívta pódiumra a gyűjteményi digitalizálás hazai szakembereit és irányítóit. Előadásaikban a tudományos digitalizálás különböző léptékű, de egyként értékes és fontos szintjeit képviselték. Ízelítőt adtak munkájukból az elmélyült kutatásra épülő aprólékos kézirat-digitalizálástól és filológiai igényű szövegkiadástól az intézményi-könyvtári digitalizálási stratégiákon és tömeges hozzáférhetővé tételt célzó projekteken át a virtuális gyűjtemény-reprezentációs fejlesztésig, interaktív felülettervezési megoldásokig.

A részprogramot két intézményi digitalizálási stratégia bemutatása foglalta keretbe: *Varga Klára* osztályvezető (ELTE Egyetemi Könyvtár Informatikai és Fejlesztési Osztály) történeti aspektusban vezette elő az Egyetemi Könyvtárban zajló digitalizálási munka állomásait. A több évtizedet átfogó kezdő előadás alkalmas volt a hátráltató tényezők, párhuzamos fejlesztési kísérletek józan számbavételére, s a technológiai és társadalmi fejlődés támasztotta kívánalmak újraértékelésére is. A záró előadásban ezzel szemben *Györfly Szabolcs* osztályvezető (Országos Széchényi Könyvtár Digitalizáló Osztály) elsősorban a mennyiségi, kapacitási kérdéseket érzékeltette hatáson, meggondolandó kérdéseket felvetve a nemzeti digitalizálási stratégia könyvtári összehangolása és finanszírozása kapcsán.

A hazai digitalizálás piaci oldala sem a megrendelések végtelen bőségéről ismert, de fontosabb szereplői kezdetektől elkötelezettek a tudományos, kulturális gyűjtemények digitalizálásában. Közülük ketten mutatták be fejlesztéseiket. *Biszak Sándor* ügyvezető igazgató (Arcanum Adatbázis Kiadó) kellő önironiával mérte cége teljesítményét a Google feldolgozási kapacitásához, s lényegre törően mutatta be a HUNGARICANA és ADT+ kulisszatitkait, különlegességeit. A Qulto - Monguz Kft.-t képviselő *Brada Hedvig* a közgyűjteményi attrakciófejlesztés, *gamification* területein elért eredményeiről, szolgáltatásépítési képességeikről tartott prezentációjával a legkorszerűbb trendekből adott ízelítőt, s csak remélhetjük, hogy a digitalizált tartalmak kreatív bemutatásának opciói a könyvtári szférában is tartalommal telítődnek a közeljövőben. A piaci cég ismert

alkalmazás-típusaihoz köthető szolgáltatás-terveit érdekes volt párhuzamba állítani a kulturális örökség hatékony közvetítésével kísérletező MOME TechLab munkáival. A felsőoktatási műhely kutatói, *Ruttkay Zsófia* egyetemi docens és munkatársai, digitalizált tartalmak prezentálásával foglalkoznak, a bemutatott egyedi interaktív felületek, demók és alkalmi, kiállításokhoz készült alkalmazások inspiráló ötletek sokaságát tartalmazzák.

A tudományos digitalizálás legmélyebb rétegeit két aprólékos, nagy értékeket kis léptékben feltáró projekt képviselte. *Mátyás Melinda* az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársaként az itt végzett digitalizálási munka izgalmas részterületéről, jezsuita tudósok kéziratának feldolgozásáról számolt be, felmutatva a gyűjtemények elérhetővé tételéhez kapcsolható, lehetséges kutatási témákat. *Palkó Gábor* (Petőfi Irodalmi Múzeum) a DigiPhil projektből adott ízelítőt: a szemantikus webtechnológiával felvértezett digitális filológiai megoldások a hozzá adott értékek tekintetében a digitalizálás legmagasabb szintjét képviselik. A szövegrétegek és adathálózatok megjelenítésével archiválható leghatékonyabban a tudás valóságos hálózata, összefüggérendszer. Csak bízhatunk benne, hogy egyre több tudományos részterület feldolgozására lesz hasonló mélységben mód.

A szekcióprogramot *Cséka György* (ELTE Egyetemi Könyvtár Közönségszolgálati Osztály) vezetésével gyakorlati bemutató zárta az Egyetemi Könyvtár digitalizáló műhelyében, így a távlati, illetve elmélyültebb fejlesztések prezentációi után a gyakorlati alapokból, a hardveres/szoftveres munkából is ízelítőt kaphattak a résztvevők.

A konferencia zárásában *Sebestyén György* professzor emeritus, az Intézet és a doktori program korábbi vezetője összegezte a kétnapos esemény tanulságait. A könyvtártudományi oktatás perspektívájába helyezve az elhangzott előadások múltat, jelent s jövőt egyaránt elemző látókörét és a kutató generációk együttműködésére is biznyságul szolgáló konferenciát kétségbevonhatatlannak látta azt, hogy a könyvtár továbbra is a tudományos kutatás kulcsa, az információtechnológiai fejlődés „vezérhajója” maradhat.

A *Valóságos könyvtár - könyvtári valóság* újbóli megrendezésével a szervezők (a szervezőbizottság elnöke: Kiszl Péter; tagjai pedig: Barátné Hajdu Ágnes, Boda Gáborné Köntös Nelli, Boros Tibor voltak) egy konferenciasorozat folytatásának felelősségét és az azzal támasztott elvárások terhet is vállalták. Az esemény léptéknövekedése, szervezettsége – a nívós

és időben hozzáférhetővé tett absztraktfüzettől¹² a lebonyolításban segédkező diákok lelkes közreműködéséig – a továbbiakban talán fokozhatatlannak bizonyul, ám a résztvevők és hallgatóság számára valós élményt nyújtó tudományos együttgondolkodás, a friss kutatások, folyamatában feltárt problémakörök áttekintésének lehetősége továbbvihető akár visszafogottabb keretek között is. Ez a kutatás-központú koncepció hosszú távon is bizalmat érdemel, a tudományterület és szakma számára fontos, egyedi rendezvénysorozattá emelheti az egyetemi konferenciát.

Ahogy azt Kiszl Péter, a szervező felsőoktatási műhely vezetőjeként megnyitójában is hangsúlyozta: gyakorló szakemberek és kutató oktatók határon innen és túl, a magunk területén csakis az érdeklődő, hallgató-könyvtárhasználó közönség tagjaival élő párbeszédben adhatjuk meg a választ, „*közösen, együtt formáljuk: virtuális világunkban milyen legyen a valóságos könyvtár.*”

Jegyzetek

1. Együtműködési megállapodás a KSH Könyvtárral. ELTE LIS Blog, 2015. március 1. – <http://elte-lis.blogspot.hu/2015/03/egyuttmukodesi-megallapodas-ksh.html>
2. Együtműködés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral = ELTE-LIS blog, 2015-09-02. – <http://elte-lis.blogspot.hu/2015/09/egyuttmukodesi-megallapodas-fovarosi.html>
3. Szakmai együttműködési megállapodás a BME OMIKK és az ELTE BTK KITI között = ELTE-LIS Blog, 2016. január 11. – <http://elte-lis.blogspot.hu/2016/01/BME-OMIKK-ELTE-BTK-KITI-egyuttmukodes.html>
4. KISZL Péter: Könyvtártudomány elméletben és gyakorlatban

- intézményi együttműködés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 7–8. sz. 251–266. p.

5. FODOR János: Mestereket szólító tanítványok. MLS 3 konferencia az ELTE BTK informatikus könyvtáros hallgatóinak szervezésében = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 23. évf. 2014. 7. sz. 39–41. p.
6. BODA Gáborné KÖNTÖS Nelli: Pro és kontra az e-könyvekről = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. évf. 2014. 11–12. sz. 438–443. p.
7. BELLA Katalin: Könyvtártörténet-írásunk az 1945 utáni korszakról. Konferencia az ELTE BTK-n = Könyvtári Levelezőlap, 27. évf. 2015. 4. sz. 3–8. p.
8. Valóságos könyvtár - könyvtári valóság (honlap) – <http://lis.elte.hu/vkkv>
9. Valóságos könyvtár - könyvtári valóság II. (részletes program, absztraktok és prezentációk) – <http://lis.elte.hu/vkkv/VKKV2/Absztraktok.html>
10. KISZL Péter: Tudományos örökség és gyorsuló fejlődés – könyvtárosképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen = Könyvtári Figyelő, 25. (61.) évf. 2015. 4. sz. 443–462. p.
11. FODOR János: Kollaboratív tartalomfejlesztési projektek az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62 évf. 2015. 11–12. sz. – http://tmt.omikk.bme.hu/issue.html?issue_id=575
12. Boda Gáborné Köntös Nelli, Kiszl Péter (szerk.) Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II.: Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. Bp.: ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2015. 42 p. – <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/22415>

Beérkezett: 2016. január 18.

Folytatódik a Nyitott napok rendezvénysorozat

A tanszéki beszélgetéseket 1995-ben szervezte meg *Voit Krisztina*, az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének egykori vezetője. Szándékait így foglalta össze: „... egyfelől az egyetemi hallgatóság számára szerettünk volna olyan szakmai ismereteket nyújtani, amelyek kiegészítik és tovább bővítik a tantervben szereplő stúdiumok adta tudásanyagot, másfelől a könyvtáros szakma számára felkínálni [...] tájékozódási lehetőséget.”

A Könyvtár- és Információtudományi Intézet vállalkozott a rendezvénysorozat folytatására, melynek nyitó előadására 2016. február 24-én került sor. Az eseményen *Barátné Hajdu Ágnes*, *Kiszl Péter* és *Poprády Géza* emlékeztek *Voit Krisztinára*, és *Gazda István* tartott előadást a könyvtáros és orvostudós *Semmelweis Ignácról*.

A tavaszi szorgalmi időszakban további három alkalommal (március 9-én, április 20-án és május 11-én) lesz nyilvános rendezvény a budapesti Könyvtártudományi Tanszéken. További információk a tanszék honlapján található (<http://lis.elte.hu/nyitottnapok/>).